

16

1

Lehu, Poloko, Seilo, Phifalo.

Lehu le hlagiswa ke ditsela tsena, boloi, dikgobalo, go utswa go tshekga le dilo tsa batho. Ke tsona dilo tsewe di hlagisago mahu, bathong. Ke gore motho a swanela go hwa e sa le yo monyana, awa o swanetse gore a hwe kowa a tsofetse. E sita le ga go le bjale ba gabo dipelo di no fela di kgopola gore o loiwe.

2

Boloi ba loya ka dithuri, bjale dithuri tse o ka se ke wa di bona ka mahlo awa, ba sepela bosego. Go na le thuri e ngwe ewe ba ibitsago ka gore ke tswela, ke thuri ya ga Mohlabe e kgolo. Ke tshwene e kgolo ya pholo (rotwe) bjale e sepela e nosi, empa ga se gangata o ka felago o e bona. Bjale ka tsatsi le longwe morena Mohlabe bjale ka ge mong wa motse a robale bjale ka ba banyana a tsoga bosego a sepela le motse wa gagwe. O gopole gore ge mong wa motse a sepela bosego le motse wa gagwe, o sepela a sa apara selo, o tswara molamo wa gagwe owe a o fohlilego ka tshidi ya motse.

Bjale motse wa morena o be o agilwe Matlale kgaurwi le noka ya Morola. Kgoro e be e agilwe ka diphate ka kgakala ba agile ka mothakala, byale mowe ba goba ba dula nthse ge ba seka melato, e be gona le maswika a mabedi a magolo, tsela e tla ka gare ga maswika, e be ba dula ka fase ga moriti wa mogo o mogolo, e be e le sephupha gagolo. Bjale bosego go na le lesufi le legolo kudu, maswika ala a mabedi e be ba kokotlela ona, ge ba e ya ka kgorong. E le motse o mogolo kudu, motse wa ga Masete o le ka nqa ya budikela tsatsi, le wa ga Masumu, bjale wa baratho ba kgosi o le ka nqa ya Leboya, ka nqa ya Borwa le motse wa ga Popela le wa ga Makokoropo. Wa mosate o ke o le gare. Le mosegare e be o beufisa motse o, gare ga bosego gona motho ge

3 a etswa a e ya go rota o no beta pelo.

Bjale kgosi ewe e ile ya sepela le malapa a gagwe, bjale a fologela ka kgorong ka gobane kgoro e be e le ka theko ga bohlabatsatsi, mengwako e le ka kgakala. Bjale o ile ge a re o kokotlela maswika ala, a kwa leswika le lengwe le tapunyega, empa a se ke a hlokomela a feta, a tsena ka kgorong. Bjale ge a le ka mowe kgorong, a kwa miriri ya gagwe e tshaba, ebile eka a ena godimo ga mabu, o ile ge a re wa sepela, a kwa a dio tlaruma, eka a gate fase. Bjale a goma a boela morago, o ile ge a kokotlela maswika a goma a tswara tshwene, ka baka la gore o be a phara, a kokotlela ka maatla, bjale tshwene (tswela) ya tsetla, ge a thona go tshoga ke moka tswela ya tloga, o ile ge a re wa lebella a bona e setse e tswa ka maforo. Awa a fihla a tsena ka ntlong a robala. E be go bolla mphatho wa madikwa, bjale ge bosele kgosi ya re go basadi ba yona gammogo le ba agilego nabo, a re basadi tlang mono kgorong awa basadi ba kgobakana kgorong, a re go bona basadi lahlang maloi a lena, le tsebe gore ge motho ana le boloi mo motseng wa ka ke tla molaya le se ke la sokologa la lla. Awa basadi a ba ka ba bolela selo, gware mosadi ka o tee, ba re ke Mokgatli, ngwana Ratshosi, ke mosadi wa kgosi, a re awa morena a go loe motho, ke wena o loyago thobela, bjale o ile o ya go loyana o hlakane le ba bagolo, ba ba go fetago.

Bjale kgosi ya re mosadi o mahlatse gagolo ka baka la sekgowa, ke a bona gore ke wena, o tswaranegile, e ka be o bolaiwa lehono. Awa basadi ba palakana, ba boela malapeng a bona. Erile kgosi e sa dutsi kgorong, makgolo wa koma a fihla, a re thobela, bjale a tsibisa kgosi gore ke ile ke a disa a ka disa morena. Molato kang, awa kgosi ngwana wa ga Popela a sa phela, o tsere ke phiri. Bjale kgosi ya thoma go mo hlalsetsa mokgwa owe a ilego a o bona bosego, kganthe tshwene

5 ela e be e nhlolla tsanatse, ke sehlola, kgosi a e boniwe e be
 e rwele yena motho wa batho ba. Bjale awa a riile goba ba bagolo,
 hlogo ena le beng ba yona, kitima o bitsa batswadi ba gagwe, ba
 tle mono. Awa a kitima a bitsa batswadi ba gagwe, ba fihla
 eseng basadi, banna fela, ke moka a ba tsibisa taba e. Awa ba
 ya ka mphathong, ke moka ba fihla ba lebella, awa ba hwetsana
 gore motho o ba tlogetse, awa ba boela ka gae, bjale ba re mosego
 ba fihla ba isa hlogo ya batho bawe gagabo. Bjale ge ba tsama
 ba lacla, ditaola tsa bolela gore o swele ka radi a basadi, o
 tlogile a swele mono gae, awa ke mpya e hwile lefeking, ga go na
 molato, ke molelo wa mo motho a hwile ka baka la dinare.

6 Bjale tshwene ena ga e boniwi ke sehlola, wa e bona e a go
 hlolla, wa e bona e rwele se e se rwelego. Ge o ka e bona e le
 mosegare, a e go lebelle, e lebella fase, ge e ka re ke a go
 lebella e swanetse go go huralla, e emise lehwafa e kgone e go
 lebella. Ke thuri ya ga Mohlabe e kgolo, ba loyana ka yona.
 Gore motho yo wa loya, ba tseba ka dikgagara, ke gore motho
 a hwa ba ya dingakeng bjale ba yo laola, ke gore tsona ditaola
 di tla ntsha moloi ka mothopho wa gabo. Bjale ngaka e re go
 tshela dikgagara fase, ke moka ya di lebella, bjale ke moka ka
 morago ya thoma go fumisa, bjale ba fela ba re se a foma, fonang
 ba re sea foma, ke moka ya thoma go ba beakanya ka madulo a bona.
 Ge e feditse go ba beakanya, bjale e thoma go ba ntsha ka methopho
 ya bona, ke yona ewe batho ba swanetsego gore ngaka ya kgona go
 laola.

 Bjale ge e ka sitwa ke go ntsha methopho ya bona, ke moka
 le sewe a ka rego ke a se bolela ba ka se ke ba mo kwa. Ke gore a
 kgone go laola, ba swanetse go fetela ga ngaka e ngwe. Bjale
 ewe ngaka ge e ka kgona no ntsha methopho ya bona, awa o tla
 bona ba dula gabotse, le go fomela ga bona e ka ba ka tabogela

7 godimo. Methopho ya batho ke ena e hlaloswa ka phoofolo ewe motho a e binago. Byale ka babina tlou, ba ntsha ke kgagara ya kolobe ka gobane kolobe ba re ke tlou ka baka la meno a yona a go tswela ka kgakala. Babina kgomo (nare) ba ntsha ke kgagara ya letlabo. Babina nku ba ntsha ke kgagara ya nku. Babina phuti ba ntsha ke yona kgagara ya phuti. Babina noko ba ntsha ke kgagara ya pudi (phuti). Babina tau ba ntsha ke kgagara ya phala. Ba ga Malesa ba ntsha ke kgagara ya Malesa (tshwene) ke gore ba bina yona. Ke gore di no ba bjale, yo mongwe le yo mongwe o ntsha ke kgagara ya phoofolo ewe a ibinago.

8 Bjale pele ga gore ba e ngakeng goba ga sedupa, Mamundi o swanetse go tsama a kwella mo dingakaneng bjale tsona di tla mmotsa gore o bolaille ke motho ya binago phoofolo ya gore, bjale a gome a fetele ga ngaka e ngwe le yona ge e ka ya ya bolela bjale ka ela ya pele, ke moka Mamundi o swanetse go kgolwa, bjale ke moka a boele gae, bjale ge a fihlile gae o thoma mosadi goba monna yowe a loilego ngwana wa gagwe, bjale ke moka yona mosadi o swanetse go tloga a yo tsibisa ba gabo. Bjale ka mosadi yo Ntibane, ke ngwana Mongale, o be a tere ke ba ga Mongale. Bjale mphatho wa mosadi ke melau, monna wa gagwe e le Nthsethsetse Mongale, o be a dula mmotong wa Mbotana, bjale mosadi yona o be a loya le mosegare, yaba monna wa gagwe o na le mosadi wa bobedi, wa pele ke yena moloi, bjale wa bobedi ke Maganong ngwana Popela, bjale a tsere ke yena Mongale.

Bjale yo ngwana Mohale a belega ngwana ka o tee, wa ngwanenyana ba re ke Labore. Mogadikane yena a ba le bana, wa pele Modupi, ka morago a belega wa ngwanenyana akgope, bjale o ilege a belega wa boraro mosadi a loya mogadikane, o ile ge a re wa belega ngwana a no tswa a hwile.

9 Bjale ge monna a tsama a ekwa mo dingakeng, bjale ditaola tsa
tia mosadi wa gagwe, ya ba monna o ile a tsama a ekwa a le nosi,
bjale a bona gabotse gore gale ke moka motse wa rutlega. A
ekgopola a le nosi a re awa taba re apa kgoromela khuta marama re
hwa nayo, ke seema o ile a napa a homola.

Bjale mosadi yola wa Mamundi a ko tsea ke a lla monna a fela
a re, mosadi homola a se mathomo ka rena re tla gana kgati ya
bobedi. Awa mosadi a homola, ke moka a goma a kgola mpya a tla a
belega ngwanenyana ba re ke Maganong ke gore megano ya baloi.
A goma a tla a kgola mpya gape, a belega ngwana wa ngwanenyana
bjale yena a dio re go wa fase, ke moka a hwa. Maganong ba
mo reletse leina la rakgadi wa gagwe, mong leina la gagwe ke
Makaya, bjale o ile a gana leina ke ge ditaola dire le ka re ke
Maganong, ke gore ke ngwanenyana ngwana yo. Bjale mosadi a
10 belaela kudu ga monna, monna a sita go kgotlella ka baka la gore
thupa re tla gana ya bobedi. Monna a tloga le mosadi batsama ba
okwella bjale ditaola tsa tia yena mosadi wa pele. Bjale ge
ba boya gae, mosadi a thoma go lla a lebeletse mogadikane, bjale
mogadikane a no homola yola yena a no tsela pele le go lla a
bile a mo hlalosetsa gore ke wena o polailago mamokokonono teng.

Bjale mogadikane a roma sebaka sa go butseisa mamundi gore a ke
nnete ge mosadi yo a re nna ke mo loile, bjale ge sebaka se fihlile
mamundi a re sepelela o motse ke re ke yena a mpolayago. Bjale
ke moka mosadi a tloga a fihla ga monna a re, nna ko tsibisa
ba gesu ka gobane mosadi wa gago o re ke nna ke jago bana ba
gagwe, bjale monna a re a ket tsebe fela sepela le yena a sepele a
yo botsa ba gabo. Awa ba dira bjale batswadi ba bona ba kopana
bjale mamundi a ema a bolela a re bagesu ke le bitseditse gore,
mosadi yola wa mpolaya, bjale mosadi yola wa

11 go loya le yena ke moka o botsa ba gabo ka gore tlang le nkwise mosadi yola o bona ge bana ba gagwe ba ehwa bjale o re ke nna ke loyago bana ba gagwe.

Ditaba tse ba di bolela ba le ka malapeng a bona. Bjale ke moka ba tloga ba dula kgorong, bjale ke moka mothomiwa a thakgoga a bolela gore ba gesu ke libiletsitse gore mosadi yono o re nna ke a mmolaya, bjale nna ke re ke nyaka go tswa nae, ko kwa boloi bya ka. Bjale yola le yena a re ge nke ke mo thomile ke tla tla ke mo lefa, nna ke mosadi yo wa mpolaya. Awa ke moka batswadi ba bo mothomiwa ba ntsha setseka ba a tswa ke moka pele ga gore ba tswe ditaba di swanetse gore di be kgorong ya kgosi. Awa ba fihla kgorong ya mosate, bjale ba fihla ba hlalose tsa kgosi gore ba tswa ka baka lang. Ke moka kgosi e tla ntsha ditsebe tsa yona gore a sepele nabo. Awa ba sepele le ditsebe tsa kgosi ba ya ba fihla nyankapakwe ba mo hwetsana ngwana wa mothoka a ya nabo kowa le kowa, awa ba re mafello a tloga a ya ka gae e le gore o ba beakantse gabotse o bile o ba butsitse methopo ya bona.

12

Bjale o rile ga a boya ka gae, mola letsatsi le setse le le godimo a boya a apere mongatse wa tshwene bjale mothoka a ntsha mokgwa wa gagwe. A thoma ka go lebella mosadi yo mongwe ka mahlo a mahubedu, ka morago a re go yola ditsebe tsa kgosi bjale wa bona monna wa kgosi o runile gore wena o tle o bone, bjale ke tia moloi ge e ka a kgole o tla no feta, a se nna ngaka ke le nosi, awa dingaka di tletse, ke moka a sokologa a tswara mosadi yola wa lekwenana. Ke yena Mtibane, bjale a mo apola ditwaro a ba a mreula, awa a tsea sefoka a fa mamundi, awa mekhulukwane ya lla, ya gabo mamundi ba libile gae. Awa ba fihla gae ke moka a fihla a kgana kgorong ya mosate. Bjale batswadi ba yola wa go teiwa go sepele ga ntsho ba dio e

13 kgoga. Awa bjale ditsebe tsa kgosi a thoma go laudisa ditaba tsa mowe ba tswago le ka mokgwa owe ngaka e teilego moloi ka ona. Bjale kgosi ya re go moloi a ba bolela maaka, ke moka a no homola ya boeletsa go bolela, bjale mosadi a re awa ke nnete. Bjale ka baka la sekgowa, ke moka ba re aga ke molato, bona o bolaile hlogo tse pedi, bjale a re tsebe gore o tla lefa wa di kgona e ke e le wena wa go bolaiwa.

Bjale fela kgosi ya go gaogela, e re o swanetse go ntsha dikgomo tsa go lekana hlogo ya motho. Mosadi a dumela le batswadi le monna wa gagwe bjale ba bula kgoro, ba tloga, ba beela gae. Ke moka mosadi a leka ka natla go tsana a kwatamisa letolo, awa gwa se be le motho yo a dumelago, bjale mafello ba yaga mokgalabye wa ga Mongale ba fihla ba re go yena, re sepetse le naga ka moka re tsana re kwatamisa letolo, bjale a re bona ke mo-
14 tho. Ke ka mokgwa o re tlilego mona ga gago. Awa mokgalabye yowe ba rego ke Motala a ntsha lesome la dikgomo le kgomo tse pedi, a lefa molato wa fela. Bjale yaba ngwanenyana e sa le yo monyana ke moka dikgomo tsa Motala tsa ba tsa tswala tsa ba le mamalane, bjale masogana a tshaba go ferea mothepa, bjale ke moka mokgalabye yowe wa ga Mongale a napa a tsea mothepa. Ditaba tsafela ka mokgwa owe, bjale ge ba gakantsha bana ba ba swa ba re ka seema sena, ngwana wa rangwane ntsee kgomo di boele sakeng, kganthe mosadi yowe o apela boloi.

Boloi bo na le ditsela tse dingata, makgono le ona ke boloi byo bongwe, ke gore makgoma motho a bolaya. Bjale makgoma a bakwa ke mosadi wa go akgola mpya. Molao ge a fitile ke kgwedi, o swanetse gore a hlokomelegore a se ke a kakola ngwanawa motho, ka baka la gore a ka mo kgumisa. Go tloga kgwedi ya mathomo go fihlela

15 kgwedi ya boraro, ke gore mosadi o na le makgoma ke gore mmele wa gagwe o sa fisa. Bjale mosadi ge e se moloji o swanetse gore go bona a fitile ke kgwedi a tsoge e sa le gosasa ke moka a tsane a muma metsi a pitsa e ngwe le e ngwe ya lapa le lengwe le le lengwe la motse wa gabo ke moka a fele a tswela metsi ka segong a goma a boetsa ka pitseng. Ke gore ka go rialo o alafile gore bana ba se ke ba kgoma. Ge a sa dira bjale o swanetse go tsoga e sa le gosasa ke moka a tsane a kakola bana a ba botsa gore le se ke la kgoma.

Bjale mediro e ka moka o dira a sesu a hlapa diatla le ona metsi o dira a sesu a hlapa ke gore o bolaetse makgoma bana la mona motseng a ka no ba kakola ba ka se ke ba kgoma. Bjale bana ba metse e mengwe o swanetse go fela a re ge a kakola ngwana o se ke wa kgoma rena kerena dikgarebe. Go bjale le ga mosadi gammogo le monna wa mosadi wa makgoma o swanetse go fela a re, o se ke wa kgoma rena ke rena masogana. Bjale taba e banna ba kile ba tsea kgang ba bangwe ba re taba e go bonagala e le maaka, ka gobane ge o ka imisa motlabo wa gago, bjale ya ba mosadi wagago e le motswetsi a o ka bolela gore bana le se ke la kgoma.

Bjale ba bangwe ba re e o swanetse go bolela gore o se ke wa kgoma, o ka se wa bolela motho ka leina la gagwe o tla no bolela fela gore ke rena masogana. Bjale batho bona bjale ka ge ba gopola kudu ba tla bo ba ba bolela gore re kwile mokete a re go ngwana wa mokete o se ke wa kgoma fela re tseba gabotse gore mosadi wa gagwe ke motswetsi. Bjale ge o ka re ke makgoma a motlabo wa se ke wa bola ke mokgwa owe lehu la bana le hlagago gagolo, ka go tshaba go bolela dibitsa lena. Bjale gore ke nnete gore makgoma a gona, mosadi wa gago ge a ka kgola mpa bjale wa fihla wa kakola ngwana yo mongwe kantle

17 le gore o bolele ngwana o swanetse go babya, bjale ge motho a re o ya dingakeng o tla kwa dingaka di re ditaoladi re ngwana o kgumile. Bjale wena motho wa makgoma wa se ke wa utara wa fihla wa re ke kwa ba re ngwana wa babye, bjale ke ile ka lebala naloba ka mo kakola kantle le go bolela gore ngwana a se ke a kgoma ngwana ke bona gore a se le a kgumisitse ke nna ka baka lewe.

Bjale batswadi ba ngwana ba swanetse gore go wena re lebugile, bjale napa o thuse ka sehlare sa go alafa ngwana. Bjale sehlare sewe ba mo kgopelago ba direla gore a re go tsoga e sa le gosasa a sesu a hlape ke moka a kge mahlare a mo hlapatshila (mosehla) sa se fogohle dipale tsa gagwe ka ona, bjale ke moka a fihle a ba fe bjale ba phahlaganye le dihlare tse dingwe bjale ba alafe ng ana ke moka a fole. Makgoma a hlagisa rahu a bana, bjale basadi bawe ba regoge ba na le makgoma ba se ke ba bolela, ke baloi, fela ge a ka bolaya ngwana wa yo mongwe ka makgoma a gagwe, 18 le yena ngwana yowe a mo emereng a ka se ke a tla a phela. Ba swanetse go mo laya ka makgoma le yena. Bjale taba ya muhuta owe a se molao ka gobane motse o ka se ke wa agiwa. Bjale ka motse o wa ga Moyene mogolo le moratho ba fapane ka ona mokgwa ona wa makgoma. Mainsa a bona ke ana mogolo ke Patlana, moratho ke Lekalakala, bjale mong mogolwane wa bona o dutsi theko e sa le a fapana le papagwe ka bakeng la go robala le basadi ba papagwe.

Bjale mogolwane wa Lekalakala a tsea mosadi ga Popela, a ba le ngwana wa mosemanyana ka morago a belega ngwanenyana. Bjale moratho a tsea mosadi ga Rakgwale ke moka a kgola mpa e le for ngwana wa mogolwane e sa le yo monyana empa a sese a bula, bjale mosadi yo a se ke a phetha melao ela ya makgoma ke moka a kakola ngwana bjale bosego ngwana a hlabega, a lala a sa

19 ba robadisa, bjale ge monna bo esa a tsama a laola gore a kwe
gore twetsi ya ngwana keng, bjale ditaola tsa bolela gore motseng
wa gago go na le makgoma. Bjale monna a boela gae a botsa moratho
gore ditaola di re, mona motseng go na le makgoma, bjale o ke o
butsize mosadi wa gago. Awa monna a dira bjale a butsisa mosadi
bjale mosadi a gana le gona a ba a bolela le gore le nthouile
boloi. A tloga a ya a botsa batswadi ba gagwe taba e bjale batswa.
di ba roma mosadi le sebaka gore a yo kwa ge nke taba e ke nnete.
Bjale sebaka ge se fihla se hwetsana gore ba dutse fela ngwana o
ba tlogetse bjale a sita le go bolela. A goma a sa bolela selo,
bjale ka morago ga matsatsi a se makae, ba bona ka mahlo gore
mosadi o na le mpa, bjale ba se ke ba bolela selo. Empa ka dipelo
ba no fela ba re mosadi yo ke moloi.

20 Ke moka ba re mo lesetseng re tla mo lahlisa awa le yena a
belega ngwana wa rohlankana, bjale ya ba yola wa mogolwane le yena
o ribugile bjale sa le sekutapa e se e tsebe ke motho, bjale a
fihla a tsena ka ntlong ya motswetsi. E le gore mosadi yo wa
makgoma go tseba gona wa tseba gore ge motho a sa ema gabotse a
tsene ka ngwakong wa motswetsi. Bjale o dio nyaka go mo lahlisa,
awa a bona ngwana ke mokaa tswa. Ngwana a ka a robala bosego,
bjale monna byare go sa a tsama a nyakela dihlare dingakeng, bjale
dingaka tsa re awa go na le makgoma motseng wa geno, bjale monna
a swaba, fela ka go swaba ga gagwe. A boela gae, a botsa
mogolwane a re ke ile ko nyakella ngwana dihlare bjale dingaka
di re go na le makgoma mo motseng.

Bjale mogolwane a re ngwana wa mma a ra tsea basadi re tsere
baloi a ke sa tseba gore motho a ka dira byang, ka gobane ge motho
a re o butsisa mosadi bjale ba tloga ba e ya ba botsa batswadi
gore rena rea ba thoma boloi. Moratho a re e no lekisa go butsisa
mosadi mogolo wa ka, bjale mogolo wa gagwe a re,

21 ke tla butsisa fela mowe kgwatla ya pele e gatilego gona le ya morago e tla gata gona. Bjale mogolwane o tloga a ya ka lapeng go butsisa mosadi a mmitsetsa ka ntlong bjala a mmutsetse tala e, bjale bakengsa gore mosadi a bolele le monna, mosadi a thoma go hlaba mokgosi wa lehu, monnaa thoma go tshoga. Yaba mosadi o tswa ka ntlong a sikere megono a lebile ga gabo. Megono ke gore a swarella gare ga hlogo ka matsogo a mabedi. Bjale mogolwane a re go moratho ke go butsitse ka re re tsere baloi, bjale gela e be e le ngwana wa motho nkabe a ile a bolela a gopola gore sebe a se etsisane.

Mehlolo ge ba ga Popela ba sa dutai ba gopola dita a tsa ngwana wa bona, ba okwa mokgosi wa lehu o kwala motseng ga Moyene. Ge letsatsi le hla a ke moka ba kwa gore mosadi wa Lekalakala o be a na le ngwana bjale a sa phela. Awa ba napa ba boetsa mosadi ka ntle le polelo. Kgati ya pele ga e babe, go 22 baba kgati ya bobedi. Motia senyulo a hloke go boeletsa. Bjale moratho a re, mogolo wa ka go ya ka magoro a se go tswana, nna ke ke sa re katugi, mogolo wa gagwe a re awa go lukile ngwana nna, re ka ba ra fapana re fapantshanya ke bana ba bangwe, le nna e le ke sitwa gore ke tla reng ka gobane nka se ke ka kgona go go sia maruping, maruping go fela go sala yo mogolo. Ke tsona tsewe lena le rego makgona a na selo, a a le tsebe ditaba tsa motse wa ga Moyene, banna ba re rea tseba, marumo fase.

Ke moka kgane ya bona ya fela e tla mowe, motse wa ga Moyene bjale o lukile ngwana wa lla ga mogolo le moratho, le go kwana ba kwana empa mola ba no kgotlella ka morago e be ba bagolo le bona ba tla ba ba loyana, ka taka la makgona a sepipimpi. Impa ba bolela gore makgona a bolae, motho, ke gore bara ge o ile wa bolela gona ngwana a ka se ke a dira ke selo, fela ge o ile wa homola awa a bolaya. Makgona a go makatsa ana motho a ka no bolela gore ngwana a se ke a kgona, ke moka ngwana a kgona, bjale ge ba re ba sepela

23 le dingaka ke moka dingaka tsa bolela gore ngwana o kgumile, bjale ba kotsea go gopola gore a ngwa a o kile a kakola ke mang, bjale ba se ke ba mo tseba ka laka la gore motho yo a nago le makgoma o kile a kakola ngwana bjale a epega gore nna ke ne le makgoma ngwana o se ke wa kgoma, ba kilore re a kunyetsa ka se le se awa tsa pala, ke moka ngwana a ba tlogela. Bjale ba bitsa gore a se makgoma ke boloi. Ke gore taba ya mo utu o e kile ya diega motseng wa mokgalabye yo mongwe ba re ke Phupu Malesa.

Bjale mokgalabye yo o ile a tsea mosadi Matsie ngwana Masala, bjale o ile a dula nae go fihlelaa gola a tia, bjale mosadi le yena a ba a fela teng a se sa belega. Bjale ngwana wa gagwe wa mosemane ba re ke Mhasane a ba a tsea mosadi ba re ke Matsabole ngwana Sekgoka a kgola mpa a belega ngwana wa ngwanenyana. Bjale mokgalabye a tsea mosadi wa mokokotlelo ngwana Madike Makhukho.

24 Bjale a dula nae lebaka le letelele a sa kgole mpa, bjale ka ge e le kgarebe, mokgalabye a fetsa matsatsi a mantsi a robala ka ngwakong wa ngwana Madike. Bjale mosadi yo mogolo a tsena ke lehufa ke moka a thoma go fapana le mogadikane, bjale monna a bona gore diphapano mohlomong di dira ke bakeng la pitsa ke moka, a dira gore mosadi yo mogolo a hlatlele yo monyana dipitsa. O motsa taba e mohlant a thabile awa a dira bjale awa a re kotse o kgonne, kganthe a kgona selo.

Bjale mosadi yo monya a a kgola mpa bjalea belega ngwana wa moserane erile ge a thoma gore ke a bula, bjale modi wa Kgasane a kgola mpa ke moka a fihla a swara ngwana wa mosadi wa papagwe, ka monwana wa tshupa a goga ke moka ka morago a re ngwana a se ke a kgora nna ke na le makgoma. Bosego ngwana a lala a sa robala bjale ke moka monna bjale ka ge e le yena ngaka ka nosi a tshela dikgagara a bona gabotse gore ngwana o bolaya ke makgoma a mona motseng. Bjale monna a re motsheko a etshekole, a tloga

25 a fihla ga e ngwe ngaka ke moka ya mmotša ka mokgwa oia ditaola tsa gagwe di mmutsitšego ka ona. Bjale ge mokgalabye a boetse gae a fihla a re ngwana o bolaya ka makgora, ke moka a butsisisa ba motseng gore ya nago le makgoma a bolelele, bjale ngwetsi ya re nna ke ile ka bolela gore ke nna le makgoma, bjale mmago ngwana a re o ile a bolela. Bjale ngwetsi le mmago lesogana bona ba tseba ka mokgwa o ba dirilego, bosego ngwana a ba tlogela. Bjale empa mosadi a belaela, a se sa tseba gabotse gore ngwana wa gagwe o lle keng, bjale ba gabo ba re o se ke wa makala o lwa lehufa la matswele a gagwe, ke gore o itse ge a bolela gore ke ne le makgoma yaba o no swere ka monwana, ka baka lewe makgoma a ke a fola, mafelo e se gore ngwana a hwe. Mosadi a kgolwa empa a se ke a kgolwa ka maatla.

26 Bjale ba re go yena ge o nyaka go bona gore taba e ke thereso wena o nore go bona gore matsatsi a gago a go fitile o swere ngwana wa gagwe, o tla bona a ehwa, bjale ge o dirile ka mokgwa owe o theletse gore na bona ba tla lla byang. Awa mosadi a dumela.

Mosadi wa Khasane a belega ngwana, wa ngwanenyana, bjale mosadi a rapela Modimo gore a kgole mpa awa ka Lorago ga matsatsi mosadi a feta ke matsatsi a gagwe. Ngwana wa Khasane o be a setae a abula, bjale mosadi a dira ka mokgwa o batswadi ba gagwe ba go mmotša ka ona. Ke moka a re le se ke la kgona, rena atla tsa rena dia fisa, bjale mmago ngwana a re awa ke bothakga makgora a ke a bolaya motho. Bosego ngwana o ile a lala a sa robala, bjale papago ngwana ge a sepela a kwella gore molato keng a hwetsana gore ditaola di re go na le makgoma motseng, bjale ge monna a tliilo botsa mosadi taba e, mosadi a gopola ka pelo, empa a botsa monna gore ditaola dia recresa, mosadi wa bo papago tsatsi le lengwe ke kwile a era ngwana a re wa se ke wa kgona, bjale

27

a ke tsebe gore ekaba ke na gona a mohuta mang. Awa a botsa matswale wa gagwe, matswale wa gagwe le yena a gopola sa maloba. Awa ngwana a ba tlogele, awa ba thoma go lla ka mosadi. Bjale mosadi a gopola mantswi a batswadi a bona gabotse gore ngwana wa mosadi a gopola ke bona a bona, gore lehufa la go lwa ka bana a se lona. Awa bjale go tloga mowe yo mongwe o be a sa rumase mollo ka ga yo mongwe, bjale monna a bona gore taba e a ya loka, ke moka monna a tlosa mosadi yo monyana a ya a mo agela theko kgole le mowe motse o nago gona.

28

Motse wa mokgalabye yo o be o le fase ga mmoto wa Mbotana, bjale mosadi a ya a mogela saleng yaba ke moka a ba sa tallana mabyala. Ke ona makgoma a boloi. Dithuri (ditlatsane) ke boloi bya bogolo golo byo bya dithori, bjale dithuri tsena ke batho ba ba sepelago bosego ba tsama ba loyana, ba sepela ba sa tswara, bjale ba sepela le dibatana tse ba tsamago ba loyana ka tsona. Bjale ka masibisane dikatse le bo ngwana ka lla, le ditshwene, bjale masibisane ke dinonyana tse di fofago bosego, mosegare di hlwa di robetse ka gate ga dihlare tse dikgolo, bjale bosego dia fofa, ke nonyana ya go beufisa gagolo e na le mahlo a magolo, ya hlogo ya sengalaota, ditsebe tsa lona di emelet e godimo, ke nonyana e tshehla. Ge o ka re o sepela wa e hwetsana ya fofa dinonyana dia e rakisa, di e lona di e hloile kudu.

Bjale nonyana ena ke moloi ke gore wa no kwa a tlile a lla motseng wa gago, awa ka moswana o tla kwa se sengwe, ge gona motse wa gago o sa agiwa, a ba a fofa a dula godimo ga dintlo, awa mowe gona o dio ba lefela. Masibisane ke batho ba fetoga ba ba masibisane o ka kwa le melele ya ona a na le mantsu le legolo, o kwa le re hi-hihihi, bjale bawe ba tsebago ba re le re makoma, makoma phe dithebele tsa ka, bjale la mosadi

29 la fela le re a diyo bjale bjale bjale a mangwe wakwa e ka ke
ngwana le lla bjale ka yena ngwana le gona le sepela le fase.
Bjale ge di dira ka mokgwa owe motseng wa gago ge e se wena
monna o se ke wa leka wa fosa ka leswika, ba re ge o ka fosa ka
leswika o sa fotla leswika letsogo la gago le a tlopoga ke gore
bara gore le kwa bohloko mo magetleng mowe o ka se kego wa kgona
selo, ba swanetse go go alafa le kgone le fola.

Bjale ge leswika la gago le fotlilwe awa gona a o diri ke
selo. Bjale gore lesibisane gore ke motho e be gona le monna
yo mongwe wa ga Mogale monna yona e be e le ngaka ya malopo, bjale
gona le mosadi yo mongwe wa ga Mathake ba re ke Masilu le yena e le
ngaka ya malopo. Bjale ngaka e kgolo ewe ya go thoma pele ke
Masilu e le yena ngakae kgolo ewe e tsanago e ja mahlo a dipudi,
bjale letseke Mhale le yena a ba ngaka ya malopo. Ke moka batho
30 ba bantsi ba tloga ba e ya ga Mhale, kgosi dingaka a di ratane,
bjale mosadi a bona gore lesaba le lentso le tloga le ya ga Mhale
bjale mosadi a tsena ke lehufa. A fetoga lesibisane a fofa a
fihla maforong a motse wa Mhale ke moka a dula phateng ya maforong
a lla, bjale ka ge ba re lesibisane a le fosiwi awa a se ke a le
fosa.

Erile gosasa a tsama a kwella ga bore a kgona awa ba mo
hlalosetsa gore a se lesibisane ke motho. Bjale tsea sehlare
se o e o phahlegantshe le tshidi ya motse, bjale o fotle letlapa
la legakabye. Le tla re mo le tlile o le fose ka lona. Awa
monna a ya a dira bjale. Ka mabanyana lesibisane la fihla, la
dula gana kowa phateng ela la goba le dutsi mabana, awa la lla
bjale ka mabana, monna a le lata a fihla a phosa leswika a tia
lesibisane ke moka la wa fase, bjale o ile ge a re wa kitimela awa
la fofa, a boela a ya a robala. Bjale erile gosasa a kwa gore
Masilu wa babya.

31 Bjale ka ge dingaka di ile tsa mmotsa gore o se ke wa ya wa mo tshela ka moriti a ka tsoga a goma a go ela manong, wena o ka no bolela fela ka gore wa ka ka mo tia a tsoge le fele le mo lebella molomo. Yaba kowa mosadi wa babya, metsetlo ke e megolo, fela taba ya go makatsa a nyake go khurupulla kobo manlong bjale ka ge motho a swanetse go nwa dihlare ka ganong, bjale ba re mo khurupulla kobo wa gana. Ge ba tsama ba okwella dingakeng bjale dingaka di bolela gore mosadi o teiwile ka baka la go loya ga gagwe, bjale ngaka ya ba fa sehlare ya re go bona sepelang le yo nyakela lenaka lewe a goba a letsa lona motseng wa ngaka e ngwe o tla lefa, bjale le fotle lenaka, le molomege melomo o tia fola. Awa ba boela gae ba botsa mosadi, bjale mosadi a re o leka go gana bjale ba mo hlalosetsa dipolelo tsa ngaka. Empa le ga go le bjale a ka a ba dumela.

32 Bjale ba bona gore a ka se ke a dumela, ba roma mokgekolo yo mogolo wa motse ba hlalosetsa mokgekolo ka mokgwu owe ngaka e ilego ya bolela ka ona. Bjale ba tloga ka moka ba motse ba ya masemong, bjale mokgekolo a fihla ga molwetsi a re go yena ngwanaka o ke o nkanegele bolwetsi bya gago bjale mosadi a re makgolo, a ke tsebe gore molato keng, ke opa ke hlogo, bjale ge ke re ke phaya kobo e kare hlogo ya ka e tla pharoga ka gare.

Bjale mokgekolo a re wa kwala ngwanaka a tnona go mo laudisetsa ka ditaba tsa mokgekolo yo mongwe ba re ke kadulo, bjale mokgekolo yo, o kile a fetoga tshwene, bjale a finla a tsena motse wa monna yo mongwe wa ngaka, a be a gopotse gore o loyana bjale ge a sara o finla ka maforo a hlakana le mong wa motse, bjale a mo tia ka molano wa gagwe wa motse mosadi a kgona go tshaba awa a tshaba, a fihla a babya kudu, bjale ge ba sepela le dingaka ke moka dingaka tsa re, sepelang a yo le botsa sewe a kilego a se dira, bjale

33 mosadi a ka a gana o ile a laudisa gore ke ile ka re kore, bjale motse owe ka hwetsana go dutsi ngwana wa monna ke ka baka lewe ke babyago ka lona. Awa a ntsha mokgopa, ke gore setshiba sa tshwene ba mo alafa awa mosadi a fola, motho ge a sa nyake go bolela mowe dingaka di bolelago gona, awa ke go sitisa dingaka go alafa. Awa mosadi o ile a homola lebaka le letelele, ka morago a re, ke a lekwa fela a ke tsebe selo, mabapi le ditaba tsewe le di bolelago. Empa ge e le mohlogo wa ka sola kowa le ka no likisa fela a ke nyake motho yo mongwe, wena o no tla o dire re le ba babedi, awa mokgekolo a dumela, a re ke tla tla ka moswana rosegare awa molwetsi le yena a dumela.

Bjale mokgekolo a botsa monna wa motse gore awa o itse go lokile nna ke no ya ke mo alafe, awa mokgalabye a mo fa dihlarere a mo laeletsa ka mokgwa owe a swanetsego gore a dire ka ona. Ke moka mokgekolo a ye ga molwetsi rosegare, a fihla a alafa molwetsi, 34 bjale ka ge bolwetsi bya naleko bo sa lapisi, ka moswana a tsoga a kgola go bolela, ka morago ga matsatsi a se makae ke moka a fola. Bjale mosadi go tloga mowe a se sa likisa go leka motho. Taba ena ya go bolaya ngaka ga e rate gore e loyane ka ratape modiro wa yona ke go alafa balwetsi fela. Ke nnete lesibisane ke motho, bjale motho a swanela go le fosa ka leswika. A empe e no ba dihlole tsa go lla kgole le legora la motse, gona ge le ka leka la tsena ka gare ga motse awa mowe le tla no ba le eponela.

Bjale go na le dilo tsewe baloi ba sepelago natso, ge ba fihla motseng ba etisa tsona pele, gore tso leka ge nke motse o tiile, ke moka ba gome go tsena motseng, empa le ga go le bjale baloi motseng o mongwe a ba tsene, wa bona ba tsena go na le yo mongwe motseng yowe a ba tsentahago. Bjale dilo tsa mohuta owe ke tsene. dikatse le ngwanakalla dilo tsena ba sepela natso, bjale ge ba fihla motseng ke moka di thoma xolla, bjale katse yona e re

35 sweree, ke moka di kiti a di rarela le legora la motse ge ba ka
kwa di lla di tsene ka gare ga motse awa a go na leselo ba tsena.

ngwanakalla ke sebatana se bjale ka katse empa sona ke se se
sehla, sa mosela o mokoto o motelele se na le dinala go swana le
katse. Bjale phoofolo ena e lla bjale ka ngwana ge a lla, yona
mowe ba kgobakanego gona o tla ka e ka go lla ngwana, goba ba
kgobakane letsibugong o tla kwa e lla, o se ke wa ya gona ka
lebaka la mo go tsena bojakane mona nageng e, monna yo mongwe
wa ga Thobetsane a durela yaba lejakane, bjale matsatsi ka moka ge
ba fela ba bolela gore letsibugong la morola, motho a sele bosego
le na le dika, bjale a fela a ba a ganetsa bjale tsatsi le lengwe
a etela Lydsdorp go gafa tshelate ya mothelo, bjale ba see ba mo
lukisetsa kapela, o be a nametse pokolo, bjale erile ka morago ga
mo meriti e sokologa yaba gona ba mo lukisetsago, awa a goma, le-
36 tsatsi la dikela a setse a le kgauswi le noka ya metsi tsolametsi,
o ile ge a fihla mosunwa yaba e le bosego, o ile ge a re o fihla
letsibugong la morola a no okwa go no re tuu, bjale a no sepela,
ge a re wa fologela pokolo ya gana go fologela, a etiya, yaba ya
fologela ka swele bjale etse ge e re e tsentsha maoto ka metsing
ba thoma go mo via baloi ba mmotsa gore wa re bonela. Monna a
no mamarela pokolo, le yona yaba e tlugile ka lebelo elibile gae,
byale ge e fihla gae monna a fologa, a e tlema bjale o ile ge a
re o tsena ka sefero sa lapa a wa fase, a idibala a se kgone selo,
ke moka ba nyakela meetsi ba mo etimudisa ka yona, ka morago a
phafoga yaba gona a kgonago go bolela, a ba botsa ka mokgwa owe a
ilego a bona dika ka ona, fela ge e le batho ba ba goba ba re ke
a ba bonela awa bona le ka mahlo a ka ba bona ke kwile fela wantsu.

Selo sela pokolo ke ngata ge o ka re o sepela wa bona e gana

37 goma. O dio se kwe Thobetsane re dula re bolela bjale wa nyatsa, bagologolo ba re nyatsa molala e hwile molaleng. Bogologolo ba kile ba re ba dutsi ba enwa phihlo ya bjala, bjale ba tsea kang ya letsatsi le kgwedi, ba re letsatsi le kgwedi di re go dikela ke moka tsa goma le bosego tsa bolela bohlabatsatsi, bjale ba bangwe ba re awa dikgosi le a dikuluga, bjale monnanyana yo mongwe a re go bakgalabye bala ba rego le boela bosego morago, awa bakgalabye le bola maaka ekomo ge re tsoga bosego re a go rota re sa le bone. Mosadi yo mongwe wa leloko la gabo a mo kgala kudu gore o ba ganetsa ka laka lang, o nyaka go tsena kudu dikganeng tsa ba bagolo o tla gobala. Awa ngwana a homola, kganthe dipelo tsa bakgalabye di bohloko bakeng sa go ganetsa ke ngwana wa mabana.

Bjale ngwana yowe o ile a re gare ga bosego a tsoga a tswela kantle, ba re o be a bolotse, bjale a kgowa ka mokgosi o mogolo a re, tsogang batho ka moka le tle le bone letsatsi le kgwedi di a sepela di boela bohlabatsatsi, batho ba motse ba thoma go makala, bjale mokgalabye le banna ba tsoga ba lebella godimo ba se ke ba bona selo, bjale ba dira gore a boele malaong a se ke a kwana nabo. Ba mo swara ba mo tlema ke moka ba robala nae. Gosasa ge bo esa ba mmutsisa gore na molato keng, bjale a se kgone go bolela lentsu la gagwe le tlogile, sewe se kwalago ke metsetlo fela. Ba leka go kitima le dingaka bjale dingaka tsa bolela gore o ile a ganetsa bakgalabye ka mokgwa o sa swanelago, bjale bakgalabye ba mo leka gore a tsoge a bone kgwedi le letsatsi ge di sepela, bjale e be ba sa diele gore ba mmolaye awa, bjale baloi ba tsene ka gare, ba mo tsere lentsu la gagwe.

Awa, ge letsatsi le hlaba ke moka a ba tlogela, o ile a ba tlogela ba mo swere ba gopola gore a ka tshaba. Ke motho wa bogologolo, e be e le wa kgoro ya ga Mogale, bjale mmagwe ngwana a lla ka bakgalabye ka gobane pele ga gore a hwe o ile a hlaba mokgosi

39 wa mabapi le kgane ewe ba goba ba e tsere. Bjale ba bona gore taba e ke e thata, bjale ba tswa ba ya go hlapela, bakgalabye ba goba ba tsere kang, le basadi ba motse wa Mohale.

Go hlapela ba tshela metsi ka pitseng bjale ke moka ba kgekgethela dihlare ka pitseng bjale ke moka ba gotsa mallo, bjale ba hlatleya pitsa bjale ke moka ba tswikela ya re kowae bela yo mongwe le yo mongwe a fihla a tsentsha diatla ka pitseng gore a hlape, bjale ge e se moloi metsi a phohlela ke moka ba dira bjale bjale bakgalabye ba felela, bjale gwa teena mosadi wa ramundi, gwa no ba bjale ka bakgalabye, basadi ba motse ka moka ba ya, bjale go ile ge go fihla mosadi wa moloi, metsi a kokomoga a tlala pitsa ba mo kgarametsetsa theko, bjale yo mongwe a fihla metsi a phohlela, wa ka morago metsi a kokomoga, le yena ba mo kgarametsetsa theko. Awa mohlapelela wa tia basadi ba babedi bjale a o bolele fela o tia thereso. Bjale ke moka ba re go basadi nke le re botse le mo laetseng motho wa batho bala, ba no homola, 40 bjale maina a a setsego a gopolwa ke maina a basadi ba go loya, ge e le leina la mohu lona awa a le gopolwe. Maina a bona ke ana, Kgomo-ya byela le Mampheng, bjale kgomo ya bjela ke ngwana Mohale. Bjale o ile a tseiwa ke ba ga Masete, ke moka a fihla a bolaya monna wa gagwe, bjale ba ga Masete ba dula ditaba ka marago, mowe ke gore o ile a molaya ka malao, bjale ka morago ngwana yo mongwe wa motse le yena a hlokagala ka baka la makgona, bjale ka morago ba bona e le gore makgona ke a gagwe, mpa e nyarela. Bjale ba ga Masete ba rera gore mosadi wa re fetsa bjale o swanetse gore a bolaiwe, ge ba rialo ba botsa matswala a gagwe, bjale matswale a gagwe a gana a re go kaone, a boele ga gabo, awa ba moetsa ga gabo.

Mampheng ke mosadi wa motse owe fela ke ngwana Sebase, bjale mmagwe Kgomo-yabyela o ile a hwa ke mogadikane wa Mampheng, bjale ngwana yo a sala a dutsi ka

41 ka lapeng la Mampheng le ge a bikiwa ke ba ga masote ba no mmeke a le ka ntshe. Bjale ba ile ge ba mo isa ga gabo, ba re awa dula-
ng le ngwana wa lena rena malapa a hwile, ga gona yo a ka mo
lebelago. Bjale ba dula nae, le ngwaga a ba ka ta fetsa kege go
hlaga taba e.

Bjale ba rera gore gosasa ba swanetse go bolaiwa, bjale
ditshebi tsa fihla tsa ba seba gore gosasa le a bolaiwa, bjale
Mampheng a re go lukile, nna nka se ke ka tshaba awa Kgomo-yabyela
a tshaba, a topa ke ba ga Thobetsane ke moka a napa a ba mosadi
wa bona, ka gobane molao a u durele. Bjale Mampheng ka moswana
ba mo tsea a ya nokeng go hlapa a boya a kama mokamo wa gagwe ga-
botse, a se leya kanya ka mokgwa owe a ka kgonago ka ona, a ba a
apara diaparo tsa gagwe gabotse, bjale ke moka a tsena ka kgoro ya
mosate, a kabata kabata a fihla a kwatama fase ka dikhuru a losa,
ba dunela bjale ke moka ba mo tlema ka thapo ba molaya.

42 Bjale ke moka ba mo rwala ba fihla ba mmeya ka ngwakwaneng,
ba dira sethala ba mmeya godimo ga sona, bjale ba thoma go
mo sena ba re dihlare tsa moloi di maatla gagolo. Ba sena dieta
noko ka moka, monwana wa tshupa wa letsogo ba o ripa le monwana
o mogolo wa leoto, le leleme. Bjale modiro ona ba dira beng ba
hlogo ba le gona, empa ka tsatsi lewe ba seni ke batseta ba kgosi
ke gore diseno tsewe ka moka ba yo di fa kgosi. Bjale ba re go
lukile le ka mo isa ga gabo, bjale pele ga gore a tloge ka ntlong,
ba swanetse go mo kona dieta noko, ke moka ba phutha yaba selepana,
bjale ke moka ba mo lesetsa ba mo ratile ka dinti. Bjale e tllilore
lebaka la ka mabanyana ba mo rwala ba mo isa mabitleng a gabo,
ba ta re go fihla ke moka ba mmeya fase, bjale ba epa lebitla la
gagwe. Moepele ya mabitla yona a e fapane goba ke motho yo a no
hwago goba ke yowe a hwilego ka taka la go bolaiwa ka boloi bya
gagwe. Ba epa

43 go gona ka khuru ke gore mowe lebitla le fedile, bjale yowe wa go loya ge wa bo a se kgauswi, mmalo ba dio lahlela ke moka ba fosetsa maswika ka baka la gore a se motlo ke noga. Bjale go ratega gore babo mohu ba hlalefe ba bee notho wa gabo ka mokgwa o ba beyago ba bangwe ka ona. Empa lebitla la gagwe le swanetse go ba theko e seng gore le batagane le mabitla a batho bawe e seng dinoga. Le ge e be e le yo mogolo awa a ba bolae selo le go mo phutha a ba mo phuthi ka selo. Bjale selo sa gagwe ba gabo ba lela ka pelong empa mediro ka moka ya bahu ba e phetha.

Ditaba tsena tsa boloi tsena tsa ka godimo ke anegetse ke Makwabola Magorane ke motho yo a belegilego mo nageng ena. Ditaba tse di diregile ba dula mmotong wa Photwaneng, motse wa mosate o le ka matlale, bjale ba mosate metsi e be ba enwa morola, e le gore bona ba nwa Sedukwi. Mokgalabye yo Mphatho wa gagwe ke 44 Latuba, ba ile ba wela dikoraneng, a re ba re o di bone ka mahlo a gagwe.

Ditaba tse dingwe tsa boloi ke tsena, tsona di boletse ke Makgobele Thobetsane, empa o tsere ke ba ga Lewele, mphatho wa mogekolo yo ke Manala (Makwa) marema ka selepe bagwera ba kgosi. Bjale ba ga Lewele ge ba meka ga Thobetsane o hwetsane e le gore batho ka moka ba sa kgobakane Ntswaneng e sa lebaka la manaba, kgoro e tswallwa ka lethako. Bjale ba ile ba sa le mowe mosadi yo mongwe wa ga Masete ba re ke Malebonyane ngwana Mathake, ge ba bolaya Lampheng o be a ba lebeletse. Bjale mosadi yona a loya mosadi wa Phasuku Mohlabe, mosadi wa gagwe e le Maseboko ngwana Maseokoma. Bjale baya go hlapela bjale mohlapele wa tia Malebonyane, ke moka ba tloga ba ya gae, bjale ba rera gore o swanetse gore a bolaiwe ka tsatsi la gore. Bjale tshabi ya fihla ya re ka moswana ke kwile ba re o tla bolaiwa mosadi a se ke a robala, a tsoga

45 bosego a tshaba a tshabela nageng ya ga Mokgotho. Bjale ba ile ge ba re ba lata mosadi ba se ke ba mo hwetsana ba hwetsana e le gore o tshabile. Bjale ya ba e le gore o siile ngwana wa gagwe, ba re ke Matau, a na le mosadi, bjale mosadi yo wa gagwe o be a na le ngwana wa ngwanenyana ba re ke Malehu. Ke moka ba ga Mohlabe ba re go yena morwae re swanetse go bolaya wena, morwae, a re awa dikgosi gona ke a bona gore le ka mpolaya, fela ka baka la boloi bya nna, empa ke tshitse moredi wa ka so, mokgalabye yowe wa ga Mohlabe a mo tsee, awa ba ga Mohlabe ba bea marumo fase. Ba tsea yowe moredi wa bona Malehu, ke moka a ya a apeya ga Mohlabe, a peela boloi bya makgolo wa gagwe.

Ditaba tse dingwe tsa boloi ke tsena le tsona di sa laudisa ke Makgobele Lewele e sa le tsona ditaba tsa boloi. Ke ditaba tsa Maboganyane ngwana Thekwane o be a tsere ke ba ga Masumu, 46 monna wa gagwe e le Madula, bjale adula yona ke motho yo mogolo wa ga Masumu, bjale a no fela a bipa ditaba tsa mosadi wa gagwe, ka sehlare se ba rego ke phaabasemane. Bjale ba fela ba eya bohlapelo bohlapelo bo sa tsware motho, bjale ba no fela ba re ke madimu. Bjale mokgalabye a se ke a fela a gopola seema se se rego ja go ja mogwera wa gago sa kwa budutu ka moswana se ja wena.

Mosadi wa setlaela a bolaya monna wa gagwe, bjale monna a dio re ge a ehwa a re le se ke la sala le tswenyana le homole, nna ke bolaille ke mosadi wa ka, le se ke la mo tswenya le yena. Fela o tla sala a di bona. Awa kannete a ba ka ba mo swenya ba ile ba no homola. Bjale ka ge e le modiro wa gagwe a goma a loya ngwana wa lapa la ga Popela, bjale ba ile ge ba e ya go hlapela. mohlapele wa ya wa mo tia, awa ge e sebo sa gagwe se mo etile pele. Motho yo ke kgale o feditse ba ga Masumu lehono o tsena le dikgoro disele. A loya

47 ngwana wa Lankgalakana wa ngwanenyana a setse a bolotse, a le kgaurwi le go ya go apeya ga Rakgadi ya gagwe arebole yowe e lego mohumagadi, bjale e be e le yena yowe a goba a swanetse go tla go belega kgosi ka gobane mohumagadi o be a se na ngwana. Bjale ba itse ge bae ya mokome, mokoma wa ya wa mo tia a ba a mnala le bawe a ba bolailago, monna wa gagwe a di dula ka marago. Lehono le nyaka go lomeletsa lapa la bogosi gore dikgosi e tle e be more-di wa gago yowe a tserego ke mohumagadi arebole, yowe leina la gagwe e leng Mkgadi. Bjale mosadi a hloka le karabo le sewe a ka se bolelago sa hloka. Bjale ngaka ya mo tsola ditswaro ya meula awa ba tloga ba fihla gae, ba botsa kgosi ditaba tsewe.

Bjale kgosi ya romela batho magakala go ba tsibisa taba e awa ba magakala ba fologa. Bjale ba re go fihla ba ba botsa ditaba tse, ke moka ba reta gore gosasa o swanetse gore a bolaiwe.

48 Bjale ka ge tshibi e sa ke e hloka motho a kitima a ya a botsa mosadi gore o dutse o lebetse ba magakala ba fihlile bjale ke kwile ba re ka moswana o swanetse go bolaiwa, mosadi a re awa go lukile, ba swanetse gore ba mpolae, nka se ka tshaba. O be a na le ngwana ka o tee wa mosemanyana bjale banenyana ka moka ba ile bogadi, bjale morwa wa gagwe asesu a tsea mosadi, a bona gore le ge nka no leka ka tshaba ba tlilo bolaya ngwana wa ka, yena e le ngwana o tii tshwene, bjale go kaone gore go hwe nna. Awa a robala, erile e sa le gosasa barumiwa ba fihla ba mmita garmogo le ba gabo, ke gore bawe ba mo tserego, le batswadi, ba gagwe le baloko la gabo, ba fihla mosate, bjale ba re go bona sepela le mmotse a e peakanye gabotse, a bee a apare dikaparo tsa gagwe ka mokgwa o a ka kgonago, awa a ya mosadi a dira bjale, a apara ka mokgwa o mongwe wa go nakatsa e le gore o dula a apara ka ona mokgwa owe.

Bjale tsatsi e lewe awa dipelo tsa batho tsa re moga,

49

bawe e lego ba gabo ba phetla melala, ge maswana e tsena ka kgoro ya mosate ge a re o raga theto ntepa e sala e latela, eka o belegile nat o. Agosi e ile ya kgaoga letswalo, ya tloga e inametse fase, moredi wa gagwe a tloga a lla a libile ka ngwakong wa gagwe. Mmagwe a ba okwile moredi ge a lla, bjale a re go fihla kgorong a fihla a kwatama a losa, bjale ba dumela. Bjale pelega gore ba mo tlere a re dikgosi mpitsetseng moredi aka sola o lla la libile ka gae, ke tle ke bolele nae. Awa a ba ka ba mo ganela bjale ba ya go bitsa moredi wa gagwe a leka gore wa gana awa ba moswara a ba a fihla kgorong a tibile mahlo ka morepo, mokgopa wa phala.

50

A fihla a kwatama pele ga mmagwe bjale mmagwe a thoma go bolela nae, a bolela gore banna ka moka ba dikwe. Polelo e a go bolela ke ena, a re ngwanaka o se ke wa bolaya ke go lla, o nomole pelo ya gago ya se ke ya ya kgole, o sale o apeela ba ga Mohlabe, nna ke hwela se ke se tsebago nka be o sa bona ke tshaba ketsibile gore lehono ke tsatsi la ka la go fapana nabeng, fela ke re go wena ngwanaka ge nke ke go file sehlare sa go bolaya batho goba boloi byo bya ka o e o bo epele, tsela e ke tswerego a se tsela ya go bona lehu ka mahlo, le lena ba gesu ke a le botsa ge yo mongwe wa lena ke ile ka mofaa e a lahle. Ke moka ke feditse ngwanaka a pola kobo ya phala a fa moredi e a re o tla sala o pona ka yona. Ba gabo ba thoma go phumula megokgo, le batho ba bangwe bjale yaba magadikana a lebella, o na a swanetse go phetha sewe ba se tletsego. Bjale mosadi a gone a re semela x matsetsee (go losa) ke moka ba dumela. Ke moka ba theoga ba mo swara, ba mo tlere ka thapo, ka moka batho ba ile ba palakana, ba le mo sellong.

Bjale ba re go tlere ka thapo banna ba babedi ba e: a ka kowa ba bangwe ka kowa bjale ke moka ba goga thapo gore e mo kone moyo. Bjale mosadi yo mola

51 ba se ke ba bitisa ba maroteng awa nka be ba ile ba mo lesetsa mohlomong nka be go faletse nadi. Awa ba no mo dira ka ona mokgwa ola ba go dira Mampheng, fela yena ba ile ba mo sega ka maatla ka baka la gore le ba maroteng la ile ba tloga le tsa bona dikobela. Bjale ba setse ba mo gopola ka gore lehututu la thaba le a lla le ndile lebitleng la maboganyane. Go loya gona re a loya, empa motho yola o mo loilego yena o robetse o khutsitse, bjale wena moloi o hwa o hlakile. Empa ngwana wa moloi a lahle boloi byabo o ka bona ka mosadi yo wa go loya mosadi wa Phasuku Mohlabe, yowe e lego Maseboko.

Bjale moloi yo Malebonyane o ile a tshabela ga Mokgotho, bjale morwae a sala a ntsha ngwana wa gagwe Malehu.. Bjale Malehu yo, o ile a peya mowe motseng wa ga Mohlabe ka morago Phasuku, a boela ga Maseokoma go nyaka Mantlo, awa ba Maseokoma a ba ka ba gana ba ile ba mo fa mosadi e leina la gagwe ke Kasela. Bjale e tlilo ba mogadikane Malehu. Ngwana wa noga a na nogana. Bjale ngwana Maseokoma a belega bana ba ehwa e sa le ba banyana. Bjale mowe molao wa sekgowa o be o setse o tsene wa gore lefetsa lesaba lena Basotho, bjale ba sa hiwe ba bolaya baloi, ba lifisa, ke gore ge motho a loile a lefa ka dikgomo, lesome la dikgomo le kgomo tse pedi, ke gore o bupile hlogo ya motho. Bjale mosadi yo Malehu a no fela a loya bana ba Kasela, bjale ba bona gore a go na thuso ba sinya letswa ka lehu la morwa Kasela yo ba rego ke Kapanana.

Erilege ba sa lla sello ke moka mosadi a thoma go tsola ditswaro tsa gagwe a thoma go di sotla ka meno. Bjale batho ba makala le ga go le bjale a ba ka ba moledisa, a tswela pele le modiro wa gagwe. Ka morago a thoma go kitima le naga a sa tswara. Ka morago ga matsatsi a se makae, a hwa a hwela nageng a thopola ke monna yo mongwe wa ga Mathake, awa a hlaba mokgosi ke moka ba ya ba mo rwala

53 ba mo fihlisa gae, awa ba bitsa ba gabo ke moka ba fihla. Bjale ka ge ba ile ba kwa gore mosadi o hlagetse ke ienu ka mokgwa mang, awa a ba ka ba ba sa bolela. Ke moka moepolai a llelwe ba phutha hlogo ya ga Masete, ba mo isa ga gabo.

Mosadi yo mongwe so, ba re ke Matsie Masumu, monna wa gagwe Masekgomothe. Bjale mosadi yo a loya empa go gafa gona o ile a gafa, ka baka la gore o ile a hwela ke ngwana bjale ba re go dia motena e le gore motepa o a ba direle gore motho a ja fetse awa, ba no phara seatleng ke moka wa ja, wa se ke wa boeletsa. Bjale yena o ile a ja motepa ka moka a fetsa monna a mmotsa gore o se ke wa fetsa empa mosadi a se ke a mo kwa a ja ka moka a fetsa. Bjale ka morago ke moka a ba sa kwana le mosadi ka dipolelo o no bolela tse di kwago ke pelo ya gagwe. Bjale ka morago ba bona a thaola ditwaro tsa gagwe a sepela a le maponno, ke moka bano ba thoma go makala, ba bangwe ba re o bolatile ngwana wa gagwe, ba bangwe ba re awa molato ke gore o ile a ja motepa. Bjale ba hlokomela dipolelotsa gagwe ba okwa a sa bolelele motho wa go hwa, bjale ka go rialo polelo gwa tia ya gore o ile a ja motepa. Mosadi yona o ile a hwa a hlakile, mowe a hwetsanago motho wa no rakisa, gammogo le ba banyana bjale banna ba bona gore go hlwa re tshaba re lapile, ke moka ba re go mona ba kga dithupa ba mo tia ka tsona, bjale a tshabe. Go tloga mowe ge a bona monna o be a tshaba, fela basadi le ba banyana bona e be ba di bolela.

54

Bjale ka tsatsi le lengwe a hwetsana basemane ba go disa noke-
ng ya serobeng a thoma go ba rakisa, bjale basemane ba retologa-
ba topa matlapa ba mo fosa ka ona, bjale mosadi a bona gore ba
mo fosa ka matlapa a tshaba. O ile a re ge a tshaba a fofela ka
mceding basemanyana ba disoro, ba fihla ba ukamela bjale ba thoma
go mo kgatla ka maswika, bjale mokgekolo a

55 thoma go lla ka mokgosi o mogolo, yaba monna yo mongwe wa ga Masete ba re ke Madipadi a fihla a kgalera bahlankana bjale ba tshaba. Kganthe ba mo kweletsitse mokgalabye a bona gore ge nka mo etetsa ke tla rege ke fihla nae gae ge ba re o dirile keng, ke tla reng bjale a mo tlogela, mokgekolo wa batho a sala a re o leka go tsoa tsa pala. Ya ba ke lebaka la marega gare ga bosego phefo ya fetsisa bjale a thopola ke monna yo mongwe go ba ke mosadi awa a mo sena a tloga a se ke a hlaba mokgosi, bjale ka ge e be e le kgauswi le tsela ya go ya masemong ge ba feta mowe ba okwa seuta erilege ba re ke a lebella ba bona gore ke motho. Ke moka ba goma ba ya ba tsibisa banna ka gae ke moka ba fihla ba hwetsana gore ke Matsie, awa ba hlabela ba gabo mokgosi, ke moka ba tla ba rwala ba isa gae. Ge motho a ile a hwela lefokeng mowe selaong sa gagwe ba bitsa ngaka ya tla ya foka.

56 Go tshekga, go tshekga go ya bolaya ke tsela e ngwe ya lehu. Leina lena la go tshekga ga bo bolelwe ka go tshekga ka mediro awa go bolelwa go tshekga ka batho wa re go bona motho wa re wa mo leka kganthe motho yona a o tseebe mothuso owe ba mo thusitsego ka ona. Monna yo mongwe wa ga Mabakane ba re ke Kegolaka. Bjale monna yona o dula Lekhane noka o nwa Mosunwana bjale o ile a kgetha mosadi ga Moyene bawe ba dulago Mabotana, ba nwa sediba sa Ngweleng sewe ba rego ke sediba sa ga Moyene bjale e le gore noka e kgolo ke Mungwana. Bjale ke sebaka se setelele go tloga lekgane go ya Mabotana. Bjale monna yo ka tsatsi le lengwe o ile a re o bona motlabo wa gagwe a hwetsana monna yo mongwe. Ya ba mosadi o re a ke sa go rata, ke monna nang wa go tla mohlwa a etswa a nwele, o no tla go robala fela. Monna a tloga le bosego a boela ga gabo, kgathe monna pelo e tletse o naganela monna yola gore a nmo-lae. Awa gwa se be le taba

57 monna a sala a dutsi mpyatla wa makoleng, ke gore monna yo mongwe o kile a bereka (go soma) makoleng, bjale ka tsatsi le lengwe ge makola a tlogile a sala a dula godimoga mpete wa bona bjale wa mo kukela godimo le fase go fihlela o homola. Bjale ge a re wa sikinyega o fela a tlolonela godimo le fase. Bjale monna a kwa a eketlile a saba mpete le yena. Awa a fihla nayo gae, bjale ge a fihla ba thoma go mo tsaisa gore keng selo se, awa monna a ba hlaosetsa gore ke mpete, bjale ke ile ka bona makola ba robala godimo ga ona. Ka tsatsi le lengwe ge ba e gona ka re ke dula godimo ga ona ka kwa o nkisa godimo le fase bjale ge o homotse go go isa godimo le fase, awa wa kwa go le bose, kudu, ge o robetse godimo eka le go tsoga o ka se ke wa tsoga.

Bjale ba thoma go epa monna yola wa go tswa le mpete ka gore ba dutsi modulo o mongwe wa go phala le makgowa. Bjale ke ge ba 58 thoma go epella kopelo e ba re modulo o le dutsigo le dutsi wa makoleng mpyatla ka baka la gore monna o ile a gona pelo e le bohloko. Bjale ya ba monna yo a gona a dutsi mpyatla yaba ke ngwana wa monna. Ka tsatsi le lengwe monna yola wa go hladiwa, a ya go kgopela mekgope mungwana, bjale a ya a hlakana le mosadi gammogo le monna. Awa ba kgopela mekgope go se na taba, erile mo letsatsi le e ya madikelo monna a tloga a boela ga gabo lekhane, a fihla a etisa nabo.

Erile bosego ke noka madura a thoma go duma, bjale ka morago a duma ka ditladi, bjale monna yo Kegolakae a napa a tloga a leba gore o tia mosadi le monna ka ntlong. Bjale o ile a re ge a le nokaneng ya Mangwanyane monna a wa fase. Felo fawe a gowa gona, ke kgauswi le legora la Khasane Malesa, ke legora la dipanana le moba. Bjale erile gosasa ge Khasane a e ya ka legoreng a fihla a dikuluga nalo, bjale ke

59 ge a hwetsana monna yo kegolakae, a hwetsana e le gore o sa phela, bjale mahlo a gagwe a lebeletse godimo a ponyaponyetsa ka mokgwa o o beufisago menwana ya gagwe ke gore diatla tea gag e a di gadimisa misa, bjale monna a goma a boela ka gae, go bolela taba e banna ba ga Malesa gammogo le ba ga Moyene ka moka ba kitima ba ya go bona awa ba hwetsana gore ke Kegolakae. Bjale ba roma motho go hla- ba mokgosi go ba gabo. Awa ba ile ge ba fihla ba hwetsana a sa no dira modiro owe wa go gadimisa matsogo bjale ba gotsetsa mollo gore a omoge. Bjale ge mollo o tuka bjale ke moka a ba tloge- la. Bjale ba thoma go butsisa ba gabo gore naa motho yo o sepetse byang, bjale ba gabo ba re le rena re a makala ka gobane ka mabanyana re etisitse nae, bjale bala le bona ba re le rena re hlwele nae, re enwa mekgope.

60 Bjale batho ba thona go makala awa ga go na taba ke monna wa gabo o epolaile ka nosi ka baka la go tshekga ga gagwe, ke gore go bonagala e le gore o be a ephetusitse tladi-mothwana, bjale motse owe a goba a gopotse go tshuba bjale o tshubile yena. Ke moka ba rwala hlogo ewe ya ga Mabakane ba isa mabitleng a gabo Lekhane. Empa lebitla la gagwe a ba ka na le bataganya le mabitla a batho bawe ba go hwa ka lehu la bona, ba ile ba le beela theko.

Go na le mokgalabye yo mongwe wa ga Raganya ba be ba re ke maferefere bjale mokgalabye yo e be e le tswakale (sekokoi mulitsi) bjale mokgalabye yo le ba lapa la bo e be ba utswa kudu go roba mabele a batho ka masemong le mohlakeng. Bjale modiro wa mohuta o le ona o hlagisa lehu, go batho ba mohuta owe. Bjale ka tsatsi le lengwe ba ya ba utswa merepa ya Manyapa Saai, bjale Manyapa a re go batho ka moka yowe a utswitsego merepa ya ka o swanetse go bolela ge a sa bolela ke tla mo roela basemanyana ba tla mo tia ka dikgati, awa gwa se nyarele motho, mokgalabye a homola. Ka letsatsi le lengwe ba ile ba le

61 masemong le dura la dura, pula ya thoma go na, bjale mokgalabye yola wa ga Raganya le ba lapa la gagwe, ra fihla ba manalla ka mohlare. Yaba pula e tlile ka buima, magadima ke magadima, mafelo tladi ya gala ya ba tia, empa ba lapa bona a ya ka ya ba tia, ba ile ba no idibala fela, mokgalabye yena ya mo tia a napa a hwa. Bjale bala ge ba phafoga ba bona mokgalabye le moyo a sa buisi mosadi a isa seatla a kwa mmele wa gagwe o tonya, ke moka a etitsa bana ba gagwe ba ya gae.

Bjale ge a fihlile gae a bolela taba e bjale banna ba motse ba phalela go bona ka nnete ba hwetsana e le gore monna o hwile. Awa molato wa se be gona, ba rwala ba isa lebitleng, bjale monna yola wa ga Saai a bolela gore ke ile ka bolela gore batho bawe ba utswitsego merepa ya ka ba utuluge, bjale ba no ekuta. Bjale batho ba re awa mokgalabye yowe wa ga Saai o ile a bolela batho ka moka ra mo kwa. Awa e fela mokgalabye yowe wa ga Raganya ke mpya o epolaile ka go utswa ga gagwe. Awa mabele a batho a khutsa mowe ba ilego ba bona gore ke thereso. Bjale ya ba mokgalabye yowe ga Saai a loka ke moloï ka baka la gore dikgomo tsa Mohume di ile tsa ja merepa ya gagwe bjale beng ba tsona ba ya ba di ntsha bosego ba goma ba digapeletsa ka trabeng. E be di fula ka fase ga thaba ya Magokolo bjale o ile ge a re o ya tshemona a hwetsana e le gore dikgomo di lle merepa ya gagwe, bjale a goma a hlaba mokgosi wa gor dikgomo di ntsinyetsitse, bjale beng ba dikgomo ba se nyake go utuluga. Ke moka mokgalabye a re go bona le se ke la lla, nna wa ka modiro ke tla dira tsona di tla etefa ka nosi. Awa ba no homola, gwa ba gwa fela natsatsi a se makae. Ka tsatsi le lengwe ke moka la thoma go dura e be e le ka moriti ge letsatsi le ya madikelo magadima ya ba magadima, ditladi digala, yaba ka lebaka lewe badisi ba tshabile leduna ba

62

63 tshabetse gae. Ke moka tladimothwana ya gobakantsha dikgomo felo go tee ya di tshubella tsa hwa ka buntsi bjale ka ge ba re batho a ba ke ba ehwa ka moka tsatsi ka le tee, tse dingwe tsa tshaba tsa fihla gae. Bjale ge bo sele badisi ba ja tsa go ja bjale ba gapa dikgomo tsewe di tlilego gae ba di boetsa ka thabeng. Bjale ge ba fihlile ka thabeng ba thora go nyakela tse dingwe gore ba di kgobaka ntshe ba bone ge di le kamoka. Ba thora go palakana le neboto bjale ba okwa modisi yo mongwe a bita a e tlang mono, ke moka ba ya bjale ba hwetsana e le gore dikgomo do robalane le godimo di hwile ke moka baserane ba bangwe ba mtima ba ya ba ema godimo ga thaba ba ukamela ka gae ba hlabela batswadi mokgosi wa gore dikgomo di hwile.

Banna ka moka le basadi ba rotoga thaba basadi ba rwele diroto, ge ba fihla ba hwetsana gore dikgomo tse dintsi di hwile, bjale 64 batswadi ba sa di hloke. Kgosi e be e sa le Leporo, e le motswaredi a tswaretse Matshangwane. Fela mola e be e ke a se molao wa makgowa e ka be ba mmolaile rokgalabye yo, bjale ba sitwa gore ba ka diang ka yena.

Dikgobalo tsa basadi goba go kutlega. Bjale dikgobalo tse di hlagisa mahu a mantsi mo banneng le masoganeng kudu matsatsing a bo lehono. Bjale di hloga ka mokgwa o, moratiso ke mohlare o o sumisago ke basadi kudu basadi ba habedi goba ba bararo go ya godimo e le basadi ba monna ka o tee bjale yo mongwe o re monna a nyake nna bjale bjale. Bjale banna ba kgale le ge dipolelo di re e re e le ditlaela awa taba ewe ke maaka e be ba hlalifile modilong tsena. Mauswa a bona e be ba jela kgorong mowe mosadi a ka sekego a kgona go tshela moratiso. Bjale e fela mosadi ge a nyaka go dia a ka no dia ka gobane ke bo mmago. Kudu ba tshela morogong, bjale ba dia ka mokgwa o, ba tsea metswarello ke moka ba hlakantsha le dihlarere tse dingwe bjale a re kowa a tsotse morogo

65 bjale haralela morogo wa monna dikudumela tsa rothela ka morogong,
 ke moka a tshela moratiso, wa hlakana le ditshila tsa mosadi,
 bjale a huduwa morgo gore di hlakane. Bjale ge monna a ile a ja
 awa o tla hlwa a setse mosadi ka morago, mosadi yowe ke Mamoratwe,
 monna a nyake go fapana nae. Bjale e be ba hlalefetsa banna
 ge ba nwele byala, e re kowa a nwele byala ke moka mosadi a dire
 morogo kowa e le bosego bjale - fihle a fe monna.

 Bjale mosadi ge a dira ka mokgwa owe a re o bolaya monna awa
 yena mong o direla gore monna a mo rate, kganthe wa mmolaya. Ke
 gore moratiso ba re o hlagisa bolwetsi byo ba rego ke ntlere, bjale
 bolowetsi byo bya go tsena ke moka o no ba o tseba gabotse gore
 ke lehu la gago. Bjale ka monna yo mong wa ga babakane ba re ke
 Teka, bjale monna yo go kwagala gore o be a na le basadi ka babedi
 66 bjale monna ba mo dira taba ya mohuta o, ke gore basadi ba gagwe
 ke Motlalepula ngwana Mongale ke mosadi wa pele, bjale wa bobedi
 ke Mapule ngwana Thobetsane. Bjale monna a nyaka mosadi yo
 monyana go feta yola wa go mo ntsha thakeng, kganthe mosadi yo
 monyana yo yena wa tsebega gabotse gore ke ngwana wa malome wa
 gagwe. Kganthe mosadi yo o file monna moratiso ge a ya dikgoneng,
 o ya nae, ge a e ya nokeng o dio sitwa ka gobane banna ba ka
 mokwera, bjale bjale ge a ka bona a eme le monna yo mongwe ke
 molato ge a fihla mosadi o swanetse go sekiswa, mohlomong a bee
 a tiwe.

 Bjale mafello monna a tsena ke sehuba sewe ba rego ke ntlere
 bjale monna a thoma go hloya mosadi wa pele a re ke yena a ntoyago,
 a ba a raka mosadi bjale mosadi a tloga a boela ga gabo a ya a
 dula gona. Monna awa ya ba wa gohlola, bjale ka ge motho wa
 bolwetsi bya mohuta o, o nyaka kudu nana.

67 Bjale a thoma dikgogo a bolaya a ija ke gore ge a bolaille kgogo o swanetse go fetsa beke a sa ja ge e fela o bolaya e ngwe, bjale bjale. Bjale ge dikgogo di fedile ke moka a bolaya kolobe, le yona ya fela ke moka ka morago a re ba bolae kgomo ke moka ba bolaya, bjale le yona a ja a fetsa ka morago a re ba bolae e ngwe bjale ba gana, ya ba monna o sa kgonago sepela, ke moka a tsea lerumo a hlaba kgomo, ya hwa, bjale ba batamela ba mo tswiisa. Banna ba ile ba kobela dikobela, bjale ba re kowa ba roretse nama ka gae, bjale monna a ba amoga dikobela, a di apea ka pitsa a re yo a nyakago go ja a dule go fihlela e butswa a je a tloge. Bjale ba bangwe ba ile ba dula go fihlela go eba ka mokgwa owe, ba bangwe ba ile ba tloga. Le wa leloko la gabo a ka a mo ngathela moabe enpa le ga go le bjale e be ba sa belaele ka baka la gore

68 o fetsa dikgomo tea bongvanabo. Awa kgomo ewe o ile a ija ngwaga ka moka. Ka baka la gore e be ba no apeela yena fela ba tshaba gore ge ba ka ja nae e tla re ge e fedile ke moka a re o nyaka e ngwe.

Bjale o ile ge a fetsa bjale ya ba bolwetsi bo gotse, bjale a re go bona ke nyaka nama bjale ba re go yena nana ga e gona, a re gona hlabang kgomo e ngwe bjale ba re go yena awa re ka se ke ra kgona go hlaba kgomo ka baka la gore o na le bana le moratho wa wago bjale o gopola gore bona ba tla tsea kang basadi, bjale monna a re ke re hlabang, bjale ba gana ba re ge wena o kgona go hlaba o ka ya wa hlaba, bjale yaba la go thakgoga ga le gona. Awa monna a ba a hwa, a bolela gore ba hlabe kgomo. Ke gore bolwetsi bya motswarello bo tsea motho mengwaga e mmedi goba e meraro.

Bjale ge ronna yowe ge a hwile awa ba ile ba re ge ba yo mmoloka, ke moka ba hlaba kgomo ya go mo isa badimong, ba tsea mokgopa wa yona ba mo putna ka ona, ka baka

69

la gore o hwile a re ba hlabe kgomo. Teela e ngwe ya lehu la ntlere, goba papago o se ke wa teena diphateng tsa mosadi wa gagwe ka baka la gore o ka tsea bolwetsi byola a hwilego ka byona. O swanetse go mo lesetsa bjale gore monna o sele wa leloko le sele a fihle a robale le mosadi ge nke mosadi o swara oana a be a sware ngwana bjale mowe ke gore ditshila ka moka di tlogile, o ka robala le mosadi ga gona molato.

70

Bathoka ba re ke thakga (ditshila) ke gore ka molao wa bona, ge monna a hwile ka ona mokgwa owe ba swanetse go dio reta monna o sele ke moka a tle a robale le mosadi, byale mohlang a belegago ngwana ke moka babo leloko la monna le la mosadi ke moka la botsana ba dira mabyala bjale tsatsi lewe mabyala ba rwago ka lona, ba hlaba kgomo. Ke moka ba hlwa ba enwa mabyala le monna yola, le nama, byale ka morago, ba botsa monna gore o tlogelc mosadi monna wa gagwe ke yo. Bjale ke gore monna wa lafile ditshila. Bjale rena lasotho a re byale awa, mola monna a dio hwago ke moka ka morago ga selo re robala le mosadi ke moka le wena o tsena ke bolwetsi bya mohuta owe, bjale wa kwa batho ba tsentsha boloi, kganthe boloi a bo gona.

Bjale ka monna yo ba rego ke Makopole o ile a tsea mosadi ga Moyene, leina la mosadi ba re ke Matlale, bjale monna yo ke wa ga Raganya, bjale monna wa gagwe o ile a hwa ka lenu la ntlere. Yaba o na le moratho wa gagwe ba re ke ngwabotsetse a kitimela go tsena ka ntlong ya mogolwane, ka morago ga rgwaga, a tsena ke bolwetsi byola bya mogolwane, le yena a hwa ka byona. Bjale leepana la gola godimo ga mosadi mosadi a fohla ditsebea kwa. Ka morago Molemo a re o tsena ka ngwako wa mosadi, bjale mosadi a gana a re

71 awa nna nka se ke ka kgona go robala nago, ka gobane madi a ka a galefa, bona mogolo wa gago ba re o bolaila ke nna le moratho wa mogolo wago. Monna a se ke a kwa sewe mosadi a se bolelago ba no hlwa ba elwa byale mosadi a ba a tenwa ke go teiwa a tshabela kgorong a fihla a bega taba e.

Bjale ba mosate ba bitsa monna ba fihla ba mmutsisa bjale monna a re awa mosadi wa reresa dikgosi. Bjale kgoro ya re re a kwa ge o re ke mosadi wa gago fela o ke o theletse se mosadi a se bolelago wena o swanetse go no ja tsa go ja wa se ke wa tsena ka dikgweleng tsa gagwe. Bjale monna a re awa dikgosi ke a kwa empa ga ke kwe, ke re o swanetse go nkalla. Bjale ba re awa ekwa mowe mosadi a bolelago le yena a gana, bjale banna ba re ngwana a lela naka ya mokhura le a sehla la mofa, mosadi o swanetse go mo alla. Bjale mosadi a re awa dikgosi ke tenne ke leepana

72 le gona o no sala a e nosi bjale ge ko mo fa a ehwa ke tla ba nna ke lomeletsitse la ga kganya nka se ke ka kgona. Bjale banna ba re mosadi wa kvala bjale monna o lesetse mosadi yo wa se ke wa goma wa mo tia wa mo tia re tlilo mo tsa a boela ga gabo. Ke moka ba re go monna o swanetse go ntsha pudi ya go tswalla kgoro awa a dira bjale. Ke moka ba tloga ba ya gae, ka ona mabanyana owe monna a fihla a tsena ka ntlong ga mosadi a re go mosadi o swanetse gore o be wena mosadi byale mosadi a gana. Bjale ke moka monna thoma go lwa le moradi bjale mosadi a tshaba a tsena motseng o mongwe a robala. Erile e sa le gorasa ba bona mosadi a fihla kgorong, bjale a fihla a bolela tsona ditaba tsela.

Bjale kgoro ya bitsa monna le bagabo mosadi. Bjale ba butsisisa monna, monna a re ke nnete ge a sasu a nkalla ya ka le yena e ka se ke ya fela. Bjale kgoro ya re

73 re ile ra go botsa gore o sesa mo tia, a re, ee dikgosi, bjale wa bona o ka ba wa bolaya motho wa batho ba le gona a se mosadi wa gago, ke mosadi wa mogolo wa gago. Lehono re mo fa batswadi ba gagwe, monna re awa dikgosi nka se ke ka tseba, bjale ke moka ba re mosadi sepela le batswadi ba gago, bjale monna yo ge a tlilo bona bana ba gagwe le se ke la mubela, a rere a sa le wa ga Raganya awa ke wa ga Raganya, le bana bawe ba ka belegago e sa le ba ga Raganya. Fela ge a ka tla ka ntwala le tle le re botse, re tla mo supa sewe a se nyakago. Awa ke moka ditaba tsa fela di etla mo-we.

Tsela e ngwe ya lehu rabapi le basadi ke dithatho. Bjale dithatho tse di hlaga ka mokgwa o, dipelegong tsa basadi, bjale ka mosadi wa go wela madibeng (mafahla) ke gore e hlagisa lehu, bjale mosadi wa mohuta owe o swanetse gore a alafiwe pele monna a kgone a mmamatamela. Ge a sa ka a diru bjale awa o tla tanya ke mokoti wa muru. Ke gore di dira gore motho a gohlole sehuba le segolo (ntlere), bjale a se tsee lebaka le letelele bjale ka ntlere ya moratiso. Banna ba lantsi ba bolaya ke bolwetsi byo, ke banna bawe ba nyatsago melao ya bagologolo. Bjale ka Mokokotlo Tselane yowe a goba a gile mmotong wa Mabotana mphatho wa gagwe ke Mangana, bjale mogolo wa gagwe Maforsane ke yena yo a goba a laudisa ditaba tse yena mphatho wa gagwe ke Matuba. Bjale a bdelela gore moratho wa ka o be a na le mosadi ka o tee yowe elego Mhlako ngwana Mafogo, bjale mosadi o ilea belega Mafahla, bjale ka mmotse gore ngwana wa mme o se ke wa batamela mosadi o swanetse gore e dule go fihlela ngaka e tlilo le hlakanya

Bjale ka re ke motho o nkwile, maloo, monna a re kotse e a feta, a tsena mosading, ke moka madi a mo swara dinoka a ba a

75 kitimela mahubeng bjale ke moka a napa a thoma go babya. Bjale ka ya ka nmutsisisa gore molato keng a no bolela gore o tswere ke madi, bjale ka dio mmona gore o tsene madibang awa e fela o epolaile ka nosi, ka gobane ke ile ka nmotsa ke ge yowe ngwanesu a napile a gohlola ke moka a napi a ehwa. O ile a bolokwa ka gare ga ntlo, bjale ba tlosa mosadi wa gagwe ba mo agela ntlo e ngwe kgole le mowe a goba a dutsi. Bjale ntlo ela ba mo loketsago ka gare a ba ka ba e tia e no ba ya wa ka nosi. Bjale ka mokgalabye yo (Asaak Saai) le yena o hwile ka lehu le, ke monna yo ya goba e le moruti wa kereke ya Sione, bjale ke batho ba ba sa hlweng ba okwa melao ya borago mogolo, ba re ba bolela saaka.

76 Bjale mosadi wa gagwe o ile a belega mafahla, bjale ba nmotsa gore a se ke a kitimela go tsena mosading o swanetse gore ngaka e le hlakantshe pele. Bjale ka ge ba sa nwe dihlare, a re le bolela ditaba tsa boheteng, awa ba mo homolela, bjale monna a ya a tsena mosading bjale ke moka a thona go babja, ya ba gona a gopolago dipolelo tsela ba go nmotsa, bjale yaba lebaka le fitile. Bjale dingaka tsa tsena ka lapeng la moruti go dio leka go gatisa, bjale mokgalabje a kwa gore go thathafile a tshabela sepetlele sa Elemo (Eliu Hospital), a ya a ba gona lebaka la kgwedi ntlere ga e alafiwi. A gona a boya awa ke moka a se ke a fetsa matsatsi a mantsi, a hwa. Ke mohu wa mathomo yowe ba go mo kokotela ka manolanka, lebitla la gagwe le nokeng ya sedukwi, dirapeng tsa batho ba ba dulago matlapaneng le yena mokgalabje yo o be a dula gona mmotong wa matlapaneng.

Adome Seerane, monna yona o na le mosadi ka o tee, leina la gagwe ke Kopjane ngwana Lebone.

77 Bjale o ile a segela mohlologadi wa ga Popela Motsatsi ke ngwana Masumu. Monna wa gagwe o ile a hwa ka bolwetsi bja go fohlola, monna yo wa ga Seerane a fihla a bolela le mosadi bjale mosadi a mo dumela. A no fela a nekella bosego ke moka bo esa e sa le bosego a tshaba bjale mosadi a re go yena o se ke wa epolaisa go fela o tshaba e sa le bosego ga go na yo a ka go dirago molato. Monna a se ke a kgolwa a no tswela pele le go fela a tsoga bosego a tshaba. Bjale mosadi a mmotsa gore ke go botsa thereso, ga go na le ka o tee wa leloko la bogadi bja ka yo a nthatago, bjale e re ke go bege ga matswale, monna a dumela, bjale mosadi a dira bjale, awa matswale wa gagwe a botsa morwae a re go lukile. Mosadi a fihla a hlalose tsa mosegela taba e, ya ba gona monna a wago pelo bjale a tsoga le hlabile.

78 Bjale monna wa mosadi yo Motsatsi o bolaile ke moratiso, mosadi wa gagwe yena motsatsi a mo fa moratiso e le gore o no ba le yena fela, bjale o be a kgetile mosadi yo mongwe ka go mo fa moratiso o, o le a direla gore a tlogele motlabo wa gagwe a lebelele yena fela. Bjale monna yola wa ga Seerane a tsena ke bolwetsi bja ntlere.

Batho ba thoma gore monna o file ke Motsatsi moratiso, bjale ba bangwe ba re awa ke dithatho tsa mosadi wa gagwe o ile a belega mafahla. Bjale ge ditaba di bolelwa ka sephiring go tswela pele, ba hwetsana gore ke thereso, monna o ile a tsena mosading wa gagwe ka ntle le kalafo, dingaka di ile ge di re ke a mo alafa ya ba o setse a tsene diphateng tsa mosadi wa gagwe, yaba ga go sa thusa selo.

Tsela e ngwe ya lehu. Mosadi wa go phuma goba go ntsha mpa, ge a ka re a dirile bjale monna yo mongwe le yo mongwe a fihla a tsena awa ke lehu la gagwe, ka gobane

79 madi a mosadi a sa fisa. Molao ke gore o swanetse gore a dule kantle le gore a batagane le mosadi go fihlela a tlilo bona kgwedi. Bjale le gona ga go le bjale a se ke a re go bona kgwedi la mathomo. wa tsena diphateng tsa gagwe awa a ka tloga a go gobatsa, o swanetse gore a boeletse a e bone la bobedi, bjale mowe o ka ya, ka baka la gore ditshila ka moka o di gufile. Mohlankana yo mongwe wa ga Mhohofe o ile a bolaya ke banenyana ba go ntsha dimpa. Mosogana yowe wa ga Mhohofe ba re ke Kgotlo, mphatho wa gagwe ke Madikwa. Bjale o ile a robala le mosadi goba kgarebe a go tsebe motho, ka baka la gore o ile a se ke a bolela go fihlela a ehwa.

Bjale ge ba sepela le dingaka ba kwa gabotse gore mosadi o ile a bolaya ke dinare. Bjale ge motho a ile a bolaya ke dinare awa ga go na molato, ka gore ba re ke mpja e hwile
80 letswagolong. O ile a bolokwa ka gare ga lesaka la dikgomo la malome wa gagwe.

Tsela e ngwe gape ya lehu ke kgwedi. Ge mosadi a bone kgwedi awa swanela go robala nae, ka gobane a ka go kutla. Go kutla ke ge motho a robetse le mosadi a bone kgwedi bjale ge o sa ka wa phakisa wa bolela awa wa hwa. Bjale ka mosogana yo Dipoleng Masumu yowe mphatho wa gagwe e lego Madikwa gape mphatho wa Madikwa o fedile kudu ka marago a basadi, le gona la e hwa ba sesu ba ba le malapa. Bjale ka baka la mosogana e be ba no hwa kantle le go hlaloseisa ba bagolo, gore ke ile ka re. E be ba tshaba dihlong kganthe ka go rialo ba epolaya. Bjale mosogana yo Dipoleng o ile a bolaya ke go kutliwa empa a ka a bolela go fihlela a ehwa.

Bjale ka gobane motho wa go kutliwa a siti, ba bona ka polo ya gagwe e hunyetse e sobeletse ka teng. Bjale ba no bolaya ke mosogana bja bona, go kutla ga go bolae, motho ge

81 a ile a phakisa a bolela ba tla phakisa ba mo alafa. Gape sehlare se segolo ke ona madi a mosadi ge e ba o setse a hlatswitse dilo tsewe di nago le madi awa le ka moroto wa gagwe wa alafa, ke moka ba hlakanya le dihlare bjale ba mo fa a nwa, awa e ka ke maleko wa napa wa thakgoga wa sepela.

Bjale ka go rialo re bona basadi gore ke baloi, awa basadi ga se baloi, ke keatseba ya rena banna ge motho a okwa tshika e tsugile bjale mosadi a leka ka maatla go gana, a ba go botsa gore a ka loka, ke moka wa ba wa mo tswara wa mo katela fase. Bjale ge o thoma gore ke a dira o tla go botsa gore o tla di kwa ka moswana wa se ke wa re ke nna nna ke tla tla ka gana. Ge e le wena ngwana wa motho hlomola o tloge, matsatsi a fele go hlaba o tla mo hwetsana gape a lukile wa robala nae. Nna Motantane Mohlabe ke nna le di kwa, ke na le basadi ba babedi wa pele ke Tshwenyana ngwana Lokweng wa bobedi Mankoba ngwana Popela. Bjale ke na le motlabo wa ka ngwana Lewele, bjale ka tsatsi le lengwe ka mmitsa gore ro hlakana sekhung sa rena mosadi a sikinya nagetla ka go rialo ke gore wa gana, ka moledisa ke befetswe, mosadi a dumela. Awa ka tloga ka fihla ka mo letela awa ka morago a fihla bjale a fihla a no em a ka maoto a re go nna mpotse gore o mpitsetsang, ka re go yena ora goreng, a kamehla ge ke go bitse ke a tloga ka ba ke go bitsetsang.

82

Bjale mosadi a re awa nna a ka loka, e be ke bone kgwedi bjale e fedile mabana, ka re awa go lukile o swanetse go mpha ka gobane e fedile mabana, a re awa nna ke fetsa beke ge nadi a ka a fedile ke gone ke bonana le monna, le yena monna wa ka a ka se ke a mpatarela. Ka fela pelo, ka swara mosadi ka letsogo ka mo gogela ka mo ke nego ntshe, mosadi a nthapela a bile a lla bjale a ka ka hlokomela sepe a se bolelago. Yaba ke mo swara ka dinoka ke mo wisetsa fase awa ka dira modiro wa ka, a bolela polelo e, o tla di kwa motsefa wa mo tshidi.

83

Awa ra tloga erilege letsatsi le dikela ka kwa mmele wa ka o tshaba phefo, ka morago ge ke re ke a rota ka kwa moroto wa ka o fisa. Gosasa ka tsoga ke sita le go tsoga ke le molwetsi ka tswara ke madi matheka le ka fase ga mahwafa. Ka ba tsietsing, bjale ka re ke robetse mosegare ka bona motlabo wa ka fihla, ka mo laudisetsa ditaba ka moka, bjale a re go nna ke wena papagwe mokete, taba ya mohuta o e dira ke ba banyana o se ke wa boeletsa, a tsea madi a gagwe a mpha ke moka a tloga.

84 Bjale ngaka ya re go fihla ka mo fa madi a leboga a hlakantsha le dihlare tsa yona ke moka a mpha ka nwa, awa ka tsoga letsatsi lewe. Go bjale basadi rea ba gapeletsa bona ba dutsi ba hlalosa gore a ka loka.

Bjale moadi yo mola e be e se ngwana wa motho, e be ke tsene tsietsing ke sa tsebe gore nka dira bjang. Ka gobane wa bolela wa re ke mokete, yo a dirilego taba e, bjale mokgekolo a ya go mo kgopela a ka no ya a gana a re a ke mo tsebe, o direla goreng, o direla gore ke ile ka go botsa wa gana bjale yena a na molato.

85 Ditlatsane. Ke boloi bjola bja kgale, bjale lehono ba re ke ditlatsane. Ba re ba tsea motho a sa phela ke moka ba yo mmele mowe bona baloi ba go tsebago. Ge motho a hwile ka bolwetsi bja ditlatsane, ba bona ge ditho tsa gagwe di sa omelle, bjale ke gore motho wa mohuta owe ba mo tsere ditlatsane. Boloi bja mohuta o bo tswa ka ga Mokgotho, bo sumisa ke monna yo ba rego ke Mampuru, bjale ba fela ba etswa be e ya dingakeng ke moka dingaka di e ya di mo tia, bjale ka baka la molao wa makgowa ba se ke ba tseba gore ba ka dirang ka yena. Bjale Modimo o bile wa motswa a tshela sehlare ka bjaleng, batho ba nwa awa ba wa mekwelemanane, bawe ba go ya ba hwa ke batho ba babedi. Bjale ba tsibisa makgowa taba e makgowa ba mo swere, bjale a go tsebege gore ditaba di tla ena

kae emma letlalo le lesa le mo rapella gore ba ka mmolaya. Ge ba bolela ba re ba tsea bahu bawe ba go tseiwa ka ditlatsane ke moka ba ba hlagodisa masemo a bona. Ke tsona ditsela tsewe batho re fetranago ka tsona.

86 Dikgobalo bjale dikgobalo tsa basadi ke setse ke di hlalutse, bjale go hlalosa dikgobalo tsa kotse. Bjale ka go namela godimo ke kgobalo e ngwe e e yang ya hlagisa lehu. Bjale ka ngwana yo mongwe wa ga Mohlabe o ile a re a nametse godimo empa e be e se godimo ka maatla, bjale a wa a hlaba ke phate, ya mo tula dimpa mala a nyarela empa ona a ka a tulega, yaba ngwana e be e le mosemanyana yowe a setsego a disa dikgomo. Bjale a lla a lebile gae ka lebelo a gokere mala.

Bjale a re go fihla gae, a hwetsana mokgalabje le mosadi wa lapa le lengwe ke moka mokgalabje a rora mosadi gore a yo bitsa heng ba gagwe, awa mosadi a ktima a ya a ba bitsa mowe ba goba ba enwa bjala, a fihla a bitsa mmago ngwana a mmotse taba e, bjale bjala bja mo tloga, a phakisa a botsa mona, ke moka ba tswara tsela. Ge ba fihlile ba hwetsana gore ke nnete ngwana o gobetse, ke moka ba thoma go mo roka ka lesika.

87 Yaba a go thuse selo, ngwana a tswela pele le go ntsha ditshila ka kowa a go hlaba ke phate, ke gore ditshila di ile tsa thoma go tswa ka morago ga matsatsi a se makae, lela e be le phulegile ka lebaka lewe, bjale ba se sa tseba le gore ba ka dira bjang awa ngwana a ba a ba tlogela. Bjale a ba gopole gore ke kotse ba gopola fela gore ba mo loile. Bjale ba re ge ba lla selo, ba lla ka motho yo mongwe, bjale ka ge ramundi a sa salwe morago, a ba ka ba hlokomela. Bjale a ba gopole gore ke kotse ba gopola fela gore ba mo loile. Bjale ba re ge ba llaselo, ba lla ka motho yo mongwe bjale ka ge ramundi a sa salwe morago, a ba ka ba hlokomela. Ka morago ga selo awa b

88

tloga ba ya dingakeng ge ba fillile ngaka ya re awa motho a bolaya ke baloi, ke badimo ba mmitseitse. Yaba gona ba kgoiwago gore awa ngwana a loiwa. Leina la ngwana ga le tsibje ke motho fela getsibiwa maina a batswadi ka go ba le taba e ile ya diega ba sa dula ntswaneng, ke kgale gagolo. Maina a batswadi ona ke a, Maboi mosadi wa gagwe mpheso. Kgosi basotho ba loyana ka mekgwa e mentsi, noga a e lone motho empa ba e rorela gore e tle e go lome. Go no ba bjale ka kwena le yona a e tsee motho bjale wa bona e go tsee e a tloga yaba e tswa ka ntlong.

Poloko. Poloko ya kgosi fela pele ga gore ke hlalose poloko ya kgosi pele ke tla hlalosa gore motho yo mongwe le yo mongwe ba mo isa hlogo ya gagwe mowe a tswago. A ke re ba ga mohlabe ba tswa Tubatse ke nqa ya bodikela tsatsi le leboya la bodikela tsatsi, bjale dihlogo tsa bona di swanetse go lebella ntshe.

89

Bjale ke thoma poloko ya kgosi ya kgosi. Kgosi e re go hwa ke moka baaga retala, ke moka ba mo fega godimo ga sona. Bjale ke moka ka rowe ngwakong owe ba mreilego go ona a go sa tsena motho, go dula fela bakgalabje, ba bakgomana, metseta le ba ga makgolo wa kgosi. Ge ba dutse mowe molelo ba oka kgosi ya babja kganthe yona e hwile. Basadi a ba dumelwe gore ba tle kgauswi le ngwako owe a lego go ona. Tsa go ja tsena ba no sola ba isa di lewa ke baaki. Bjale mohlant lekgata le obogago ke moka ba le obola, ba le beya gabotse, bjale ke moka a ba bceletse mogopo o mogolo gore mahura a gagwe a dutlele ka gare. Bjale ge go fedile mowe, ke moka ke gona ka pjaelago mohumagadi mosta ka go rialo ke gore ba mo hlobosa, gore awa motho a sa le gona o re tlogetse. Bjale ka mabanyana awe ba swanetse go ro isa badimo ba gabo, mowe dikgosi tsa gabo di boloketswego gona. Ea mo kona dieta noko ke moka ba mu phutha yaba selepana.

Pele ga gore ba mo ise badimo ba hlaba kgomo e ntso ya go mmoloka, ke gore ba e hlaba ka badimung, bjale ba re ge ba feditse go tswiya ba tsea mokgopa wa kgomo ba mo apesa ona, bjale ba tsea moswalaswati wa yona ba o lahlela ka gare ga lebitla ba ngatha madi a yona ba a lahlela bjale ke moka ka theko ya kgomo go fedile. 90 Bjale ke moka ba tsea wa nku le ona ba o lahlela ka mahlogong ke gore ke moseamelo. Bjale ke moka gofedile bjale ge ba mmea ka kowa lebitleng ba mo dudisa ka marago mahlo a lebella bohlabatsatsi, sekgosi sa leba mowe a tswago.

ba re ke gore ge ba mo dudisa ka marago a ba a lebella bohlabatsatsi ke ka baka la gore ke moahludi mola a lebeletsego ge a ahlola ditaba o be a hlola a lebeletse gona, bjale bawe ba ahlolwa-go mahlo a bona a lebella bodikela, ba dutsi ka tlase yena a le ka kgakala. Bjale ke moka ba ntsha mabu ka diatla ba huruletse ba lahlela ka gare ga lebitla. Bjale ke moka ba fatela ka matsepe, mobu owe mohubedu a o nyake gore o sale kgakala ka kgakala go tibe-tsa o moschla. Bjale ba bangwe ba setse ka kgorong ba apea dinama. Ge ba feditse go fatela bjale ba nyakela natlapa ba a tsema go 91 dikulusa lebitla. Ka morago ke moka ba rema masasa ba sosela lebitla, ka mahlogong ba bea leswika le legolo le ka maotong. Bjale ke moka gofedile ba tloga ba ekela ka gae, kgosi e tsere ke phirimarakabele moloi wa go tsea mpja bosele.

Lebitla moepele wa lona, ba epa ka matsepe le dikepi, bjale molao wa lona ba swanetse go epa ba gona ka dikhuru, ke gore ke moka lebitla le fedile. Bjale ge ba boetse ka gae awa ga gona taba ba yo ja nara ba jela gana kowa kgorong, empa marapo a yona ba a kgobakanyana ga go na motho yo a katlogago a tswere nara le swanetse la ija gana mowe ka moka ga yona, bjale marapo motseta wa kgosi o swanetse gore a rwale a yo a bea godimo ga lebitla. Ga go na selo ka lebaka lewe empa basadi ba kgosi ka moka ba swanetse goba ka ngwakong wa mohunagadi.

92 Bjale ke moka ba tla ya go reta ngaka gore e tle e ba gogele kgakala go ba ntsha ka ngwakong, ke gore ba tswa ka ngwakong ka morago ga matsatsi a mararo la bone ba tswa. Bjale ngaka e re go fihla e fihla le dithebele tsa yona, o tlilo alafa. A ke re hloko.

Go alafa, bjale ke moka bahlologadi ba tswa ka moka ka ntlong, ba dula lapeng la mohumagad. Modiro ona o diriwa e sa le gosasa ge ngaka e ile ya palwa ke go tla e sa le gosasa le ge letsatsi le dikela wa dira. Bjale ge ba kgobakane mowe lapeng ke moka ba nyakela legogo le leswa ba ala lapeng. Pele ga gore go diriwe modiro owe ngaka e swanetse go bitsa ba bo leloko la mohu, bjale a tsholle dikgagara tsa gagwe, ke gore o laolela yowe a swanetsego go rema bahlologadi ba thoma ka go laolela kgadi ya motse pele ge di ile tsa gana ke moka ba laolela kgadi e ngwe ge di ile tsa gana makgolo wa mohu bjale bjale go fihlela di dumelia yo mongwe le yowe a swanetsego gore a e gopega meriri le motho yowe a tlogo ba rena.

93 Bjale ge ba laoletse go fedile, ke moka bjale ngaka e boetsa dikgagara tsa yona ka mokotleng, wa tsona. Bjale ngaka e ntsha dihlae tsa yona tse dikhubedu tse bjale ka tsa maleko, bjale o thala legogo ka tsona, ke gore o thala ka mokgwa o bjale ka ge a dira legora la motse, bjale a sia tsela ya go tsena ka gare ga legora. Bjale ke moka mohlologadi a tsena ka yona bjale a dula ka gare ke moka yola dikgagara tsa go moara gore a ba reme o kwatama ka matheko a mothlaladi, bjale yaba ba tshetse tshidi e ngwe ka gare ga lebea, lebea le lengwe ba tshetse metsi bjale metsi awe ba a tshetsego a tswa le bahlologadi ka nokeng, ba tswa ba numile ka ditama, bjale ba fihla ba a tswela ka gare ga lebea. Bjale ke moka moreni o bata metsi ka morwana wa tshupa ke moka a go ma a bata tshidi, ke mokaa sihlela ka yona mabeuding a phatla, le ka mabeuding a ka sekgosing le ka mahlaeng, bjale a re gana mola a dirilego bjale ke moka a beula, bjale ke moka a tswa, yo mongwe a tsena, a mo dira bjale ka yo nola wa pele, ke moka ba dira bjale bjale go fihlela bahlologadi ba fella.

94

Bjale ka morago oa ba phalola ke gore ba tlosa meriri ka moka dihlogo tsa sala e le malwala. Bjale ngaka e tsea ditshetla tsa yona ba di tshela ka pitseng e nyana ke gore pitsana ya dihlare, bjale ke moka di re kowa di eswa ba oretsa bahlologadi ka tsona.

Bjale ka morago o boetsa pitsana sebesong, gore monna yo mongwe le yo mongwe yowe a ilego a swarela mohu ka diatla, a oretse diatla tsa gagwe. Bjale ke moka ba alafile diatla tsa bona ba ka kgona go kakola bana, kagobane ge ngaka e sesu ya alafa go a ila motho wa go swarela mohu a swanela go kakola ngwana. Ka baka la gore ngwana a ka ba le malwetsi a go se fele.

95

Bjale ke moka ditshetla tsela tsa go swa, ba di sila eba tshidi e ntso, ba e tshela ka lenakeng, pele ga gore e bulukiwe, ba swanetse go rema mekokotlelo ya mohlare o ba rego ke mohlologatsana, bjale ke moka ba trama ba re mo gare ga ona, ba tsama ba seta, ba ntsha makgata, wa wetsana le na le mebatlo bjale basadi ba ohla dinti tsa legogo ba dira maseka bjale ke moka ba ohla tse dingwe tse ditelele tsewe ba swanetsego go ba tlera matswele ka tsona. Bjale ba seta mokgopa wa hware ba tla ba tlema mabeuding ka yona.

96

Bjale ge dilo tse ka moka di lukile ba ntsha tshidi ela, bjale ba tsea makhura ba phahlaganya le tshidi bjale ke moka ba tlotsa dilo tsewe ka moka, ke moka ba ba pesa naotong tse dingwe matsogong le difakeng, tsewe ke dinti tsa legogo lewe ba rego ke mohlale. Bjale marala ala a hware ba ba tlema dihlogo ka ona, ke moka go fedile, ngaka ya tloga. Mowe medirong ewe ka moka ngaka a lifiwi ka selo e tloga e sa swara selo. Mpara ala ke ona aye ba swanetsego go tla sepela ba kokotlela ka ona. Mogongwe le mogongwe mowe ba yago a ba swanela go asia mehlale le hware tsewe ba dia aperego le tsona a ba swanela go di apola.

97 Ka tsena batho ba swanetse go tseba gore mokete o hwetse ka monna. Bjale dilo tsena ba di aperego tse ke gore di supa gabotse gore mohlologadi a swanela go dura banna. Ka gobane le gona o wanetse go tlola ka dipilo, hlogo ya gagwe a swanela go knobisa mele wa gagwe, ka gobane ge a ka dira bjale banna ba ka mo duma, bjale go supa goe le yena mosadi o duma banna ka go rialo o bolaile monna wa gagwe a nyaka batlabo. Ke moka ba tla mo epa ka leepana la mohuta owe. Le ge mediro ya bahlologadi ka moka e fedile a kgetha ke monna yo mongwe mosadi wa monna yowe mohlang a kwatile o tla kwa a rogana nae, a mmotse ge yena a bolaile monna wa gagwe a re o bona monna wa ka o dio hloka go tsoa monna wa gago yo o ka se ke wa mmona ke monna wa ka motho o re go hwela ke monna a kama mokamo letsatsi lewe. Bjale modiro wa kalafe o fedile, tshidi ela ba goba ba orela ba e tshela ka gare ga lenaka, tshidena ba e bitse gore ke tshidi ya lekgopo.

98 Bjale bahlologadi ba no ba dira ka go swana kera dikgoro ka moka le kalafele e no svana. Mohlang mohu a tswago ka molomo wa kgoro go no direla fela motho yo mogolo mong wa motse goba yona kgosi, ba re mafiro ala a go baa etawa ka ona ke moka ba a tswalla, ba thula a maswa, gore ge a etawa rabileng a se ke a kgona go tsena ka kgorong, ge a poka a no rarela le magora a motse. Mosogana yowe a hwago a sena mosadi ke gore kgope ba tsea sesa sa mollo ba tsotsonela ka maragong a gagwe, ke moka a ya naco badimong ke yena mosadi wa gagwe. Yowe a tlogo dula ka ngvakong ke bommagwe, ke gore ngaka e swanetse go tla go alafa yena, le dilo tsewe go aparago bahlologadi go apara mmagwe. Empa a dire ka mokgwa o go aparago bahlologadi bawe ba hwetsago ke banna ba bona awa, ba no ohla mahlahle ba mo tlena matswele fela go supetsa gore o hwetse ke ngwana. Ke ona molao wa phifalo ya roagana gammogo le nasea, bjale ka ge a hwile a sa sia selo lefaseng a na molato, a ba bolae selo ge ba no isa badimong.

Basadi ge go hwile mosadi monna yena a dule ka ngwakong o no dula le tarna ba bangwe kgorong. Ngwako ke wa basadi fela ka gobane ba belegela bana ka ga ona. Bjale moalafele ya monna, malemona p'ifalong ya mohuta o, ba no mo alafa bjale ka basadi, bjale monna yena dilo tsewe a swanetsego go di apara o apara hware le mokokttelelo wa mohlologadi, basadi ke mohlologatsana. Bjale ge ba pere dilo tsena ke gona ba lla selo sa monna wa bona, le yena monna o bjale.

99 Bjale ka moragonyana e seng go tsa lebaka le letelele, ke moka ba dira bjala bja kgoko, ke gore ke bjala bja go nlapisa ngaka diatla tsa mo a be a ba alafa, ke moka ba bitsa ngaka e tllilo nwa, le batho ba leloko la gabo mohu. Ka lona letsatsi lewe ngaka a ena modiro ove e o dirago e nwa bjala fela ke moka ya tloga. Empa bjala bja mohuta owe a bo nyake gore bja tsefa, ge ba okwa gore bo ya tsefa, ba re pitsa ewe e lego ya ngaka, ewe ba tla kakolago ba e tsa kgakala ke moka ba tshela metsi. Ba dira gore ge ba enwa bjona bo ba bipetse dimpa, ka gorialo ba tsebe gabotse gore ba tllile lehung, e seng gore ba tllile lethabong. Bjale ke moka bahlologadi ba rwele meriri, a ke re motho o hwile lebaka la mo ba lema, bjale ba tla rwala meriri go fitlela ba buna mabele a maswa bjale e tllilore, narega ba dira bjala bja moriri.

100 Bjala bja meriri, bjala bjona e re ge ba nyaka go bo ena ba thoma ba tsibisa ba leloko la bo mohu ganmogo le bo makgolo wa gagwe gore ka tsatsi la gore re ena mmela wa bjala bja moriri, bana ba bolaya ke dintu. E le gore motho yowe a ba laolago ke monna yo mogolo wa motse. Bjale ke moka ge mmela o midile ba o enola, bjale ba o anega ke moka ba thoma go sila. Ge ba feditse go sila bjale lent su le re hlobolelang ke moka ba tsibisa ba leloko gore ka tsatsi la gore re a hlobolela, bjale mowe le bona ba tla ba ba tseba gore ka tsatsi la gore ba tla nwa.

101 Le bjona bjala bjo e sa le bja ngaka bjale tsatsi lewe ba omelago
 ba tsibisa ngaka ela ya go alafa bahlologadi gore ka moswana o tle
 o hlobe lana meriri ba bolaya ke dinta. Bjale basadi ba motho
 a ba ili go tlala bjala bja kgoko le bja go hloba meriri go dira
 mohuragadi, basadi ba bangwe ba ba no thusa mohuragadi go mo
 dirisa e sita le mo sellong ba dio mondisa, ka gobane monna e be
 e le wa gagwe, le ge go tsibja gore ke bagadikane. Bjale tsatsi
 lewe go tsogago go mwewa bjala bja meriri ngaka ya tsogela, goba
 a laolela ba lapa la gagwe ba tla no re ge ba lle tsa go ja ke
 moka ba mo sala morago. Bjale e re go fihla ya bita ba leloko
 la gabo mohu ke moka ala legogo la gagwe bjale a tshela dikgagara
 tsa gagwe go lona bjale a laolela motho yowe a swanetsego go rema
 bahlologadi, bjale ge di dumetse yo mongwe wa bona bjale wa goma
 a ala legogo ka lapeng la mohu ragadi a dira mothalo o bjale ka
 onola wa mo a sa thoma go ba alafa. Bjale ke moka la tsena ka
 gare ba ba rema ka ona mokgwa ola wa pele.

102 Bjale pele ga gore ba remiwe ge a tsena a dula legogong, ke
 moka moradi wa ngaka o tsea nphaka, o kgaola nhlologadi hlware,
 le mehlahle ka moka yo mongwe le yo mongwe o diriwa ka ona mokgwa
 owe, go fihlela bafelela. Moremi yena o no dira bjale ka pele,
 bjale ke moka ba etswa ba bangwe kowa ba ba phalola. Meriri ya
 bona e kgobakana felo go tee e tla rwala ke kgadi ewe dikgagara
 di ilego tsa mo area bjale ke moka a ya a upega.

Go upega ba upega ka mokgwa o, ba rwala ba ya ba hwetsana
 sehlare se segolo ke moka ba fata dikgwahla, ba e fakela bjale ke
 moka ba goma ba fatela dikgwahla, bjale ba tsea leswika ba thsekga k
 ka lona, bjale ke moka ba tloga ge ba tloga mowe a ba lebele
 morago. Bjale mehlahle le nhlologatsana le dihlware, ngaka e
 di phuthela ka mabjane o tloga natso. Mabjane awe a phuthelago
 ka ona o a goga molomong wa ntlo ya mohuragadi ka diatla tse pedi.
 Bjale modiro o fedile, wa go hlakola bahlologadi dilo tsa

103 bohlogadi. Ke moka ba bitša ngaka ka ntlong ba yo mo supa pitsa ya gagwe ya bjala ke moka le yona ngaka e bitša mosadi wa yona e mmontsha pitsa ewe ba mo fileng, bjale ke moka ba ba kgela ba nwa, ke moka o e kakola ka moka o e ntshetsa ntle, ke molao a swanela go nwela ka ngwakong tse nkego ke bjala bja letšema, gona le batho ba leloko bawe ba tswago ba rwele mabele le bona ba na le ya bona pitsa, le yona ba e kakolela kgakala, bjale basadi ba yo kgopela kowa ga pitsa ya mabele, banna ba kgopela ya ngaka. Ke mosadi wa ngaka yowe a dulago theko ga pitsa ya monna wa gagwe, gammogo le ba leloko, bjale bona ba kgela ke banna.

104 Bjala bja meriri a bo konwe motho, motho yo mongwe le yo mongwe o swanetse go bo hwetsana. Bjale ge ba feditse go nwa ke moka ngaka ya laela bjale mong wa motse o swanetse go mitsetša ka ngwakong o mo fa pitsa ya molaelo. Bjale ewe pitsana ngaka e bitša ba leloko la gabo ba tšena ka ngwakong ke moka o ba bega pitsana ewe, bjale a di lebogwe, ba e nwela ka ngwakong, bjale ge ba feditse ke moka ba thakgoga ba tloga. Bjale modiro o fedile, fela mokamo ona a ba kame. Meriri e tšilo goma e mela gape ba goma ba rwala gape, bjale mowe yo mongwe le yo mongwe gore batho ba ke bahlogadi, o tla no ba tseba ka meriri e ya go rwalwa, empa ka lewe lebaka ba apara bjale ka batho ba bangwe. Ke gore yowe a nago le motlabo wa gagwe, a ka no fela a nekella bosego a utswa a tšhaba goba bahlakana mosegare ba utswana. Bjale ke moka ka morago ba dira bjala bja meriri ya rafello, ke gore le bjona ba tsibisana le babo leloko la mohu ga e le ngaka a ba sa e tsibisa modiro wa yona o fedile. Bjale bjona mohlang ba nago bjona, bahlogadi ba beudiwa ke babo leloko bjale monna yo mongwe le yo mongwe o beula mosadi yowe a nyakago go dula nae.

Bjale ka mokgwa o, a ke bolele ka lehu la morena lafotha. O hwile a na le basadi ba ba supago, bjale baratho ba gagwe ba hwile ka moka go setse ka o tee yowe leina la gagwe e lego Sepalo Mohlabe.

105

Bjale baratho ba ile ge la ehwa ba sia bana ba bahlanka. A ke nape ke ngwale maina a basadi, ke Thobela ngwana Masumu, Makose ngwana Moyene, Mapholo ngwana Lewele, Mampuru ngwana Thobetsane, Mjafefe ngwana Masumu, Madimabe ngwana Saai le Mokgatli ngwana Ratshosi. Banna ba leloko la go ba swanela go basegela, Sepalo, Sephephe, Pae, Morabudi, Nganya, Mtau, Mafora. Bjale Sepalo yena ke moratho wa gagwe, bjale ba bangwe ba ke bana ba baratho ba gagwe.

Bjale mohlantse ome ba tlosago reriri ya mafello, bana ba banna ba ba swanetse go kgobakana le basadi ba bahlologadi lapeng la mohumagadi, leraba lona le no ba le le gona ba nyaka go bona gore naa mokete o beutse mang. Ge e le rabjala mosadi yo mongwe le yo mongwe o swanetse go dira ka lapeng la gagwe. Bjale gana mowe basadi bawe ka noka mohumagadi ke Thobela ka gobane Mafotha o ile a mo tsega ga malone a gagwe. Bjale dikgaitse di tse bahlologadi le tsona di swanetse gore di tle di beule bo ngwanabo.

106

Bjale ditaba tsa go beula dia thomega. Sepalo a ntsha pudi a beula Thobela, awa mosadi a mo dumela, a goma a ntsha e nwe a re, o beula Makose, bjale Makose a ba a mo rate a gana. Nganya a ntsha pudi a beula Madimabe awa a mo dumela. Morabudi a ntsha pudi a beula Mampuru awa a mo dumela. Sephephe a ntsha pudi tse tharo a re ke beula bagatsa ra mogolo ka noka ga bona, a gwa ka gwa ba le taba ka gobane o supetse gore a ka se ke a robala nabo. Pae Mtau le Mafora ba no dira ka mogwa ome Sephephe a ilego a dira ka ona. Bjale basadi ba bangwe bawe a ba ka ba kgetha ke motho mo leloko la ga Mohlabe. Bjale dikgaitse di tse tsona di ntsha ditseka di beula bo ngwanabo gammogo le batlogolo ba mohu, yo mongwe le yo mongwe o beula makgolo wa gagwe.

Bjale ge ba feditse go dira modiro ome ke moka ba palakana ba thona go ya go nwa mabjala bjale ba ntsha ka dipitsa ba efa

107 uatno bala ba ntshitsego ditseka tsa go ba beula. Bjale go fedile basadi ba beula peudi bjale ba swana le basadi ba bangwe.

Poloko ya bana ba ba hwilego e sa le ba banyana, ke gore masea awe ba sa ba a karago. Kantle le bana ba ba tswilego mahlalagading, ke gore bana ba ba sepelago awa bona ba bolokwa bjale ka ba bagolo. Bjale masea awe o kwago ba re ke mafella-ntlong, ke gore bona ba boloka ke bakgekolo ka ngwakong.

108 Bjale ba epela ke bakgalabje lebitla bjale ke moka ba phuthagantsha ba fakela ka gare ga lebitla. Bjale kobo cwe ba mo apesago ke diphepne tsa mokhura ke moka ba nyakela mphera ba gara kgare ba mo seametsa, le tnari ewe a goba a belegva ka yona o swanetse go ya nayo. Ke moka ba phusetse bjale ba kgakgapha lebitla ba le lesetse. Ka lona lebaka lewe monna a swanela go ya diphateng tsa mosadi, mosadi o robala kowa, monna le yena o robala ga la gagwe legogo. Bjale magwe ngwana ge a le phifalong ya lehu la ngwana wa gagwe, ba mo tlera ka mohlale matswele a gagwe. Bjale ge mosadi a thora go bona kgwedi la nhla, ba re a se kgwedi ke radi a tia sellong. Bjale mowe mokgekolo o ritela lebitla la ngwana. Bjale mosadi o tla gona a bona kgwedi bjale o feletse madi a mabe, bjale o swanetse go dira bjala bja meriri, ke moka mokgekolo o dila lebitla ka boloko, awa bjale go fedile o ka robala le mosadi ka morago ga bjala bja meriri.

Sello ke gore ge mohu a hwile babo mohu ba swanetse go tsibisa ba leloko ka moka, fela ba kgole ba ka se ke ba ba letela, ba swanetse go no boloka mohu, bjale ba rome motho a yo ba tsibisa. Lehu le lla ke beng ba lona, ba bantsi ba hlakanya diema. Mola mohu a dio tswago ka ngwakong ba mo isa lebitleng

109 ke moka basadi ba teena ka ngwakong ba yo lla sello ba le ka gare. A ke re go hwile monna, bjale basadi ba monna yowe ba swanetse go tsena ka gare ga ngwako owe mohu a goba a le ga ona, bjale basadi ba motse ba gotsa mollo lapeng ba dula gona. Gana mowe ba thomile go lla sello na lehu, bjale ya fihlago le yena ge a thoma go tsena ka kgoro ke moka o thomago lla, bjale bala ba ka lapeng le ba ka ngwakong le bona ba thoma go lla, go fihlela a tsena ka lapeng a dula fase a lla, go fihlela pelo ya gagwe e kgiba bjale a homola, bjale a kgone a butsisa gore a le lle keng, bjale le bona ba tla thoma go mo laudisetse ka mokgwa owe ba go bona bolwetsi bja mohu, go fihlela ge a tliilo ba tlogela.

110 Bjale banna le bona ba gotsitse wa bona mollo kgorong, ba robala gona, monna yowe a tliilogo era ba bo mohu, o tla hwetsana banna ba dutsi kgorong, bjale le yena ge a fihla o tla re go bona bohloko ba bina tlou goba banareng, ke moka ba re morena. Bjale a butsisa gore a go hlomega bjang, bjale yo mongwe wabo mohu, a mo hlalositse ka mokgwa owe mohu a hlagetsego ke lehu ka ona. Bjale bjale go fihlela ge ngaka e tliilo ntsha basadi ka ngwakong, bjale tsatsi lewe banna ba tloga, ba laela mong wa motse gore re leubetse lehono re tla lisia. Bjale le bona basadi ba motse ba tloga ba ya dintlong tsa bona le banna ba yo robala dintlong tsa bona. Bjale bakgekolo ka babedi ba leloko la bo mosadi goba matswale wa mosadi ba swanetse go sala ba robala le mosadi yola mogolo, ka gobane ba ka se ke ba kgona go mo tlogela a ka sala a lora. Bjale banna ba swanetse gore go tsoga e sa le gosasa ba gotsa mollo kgorong gore motho yo a tliilogo ba emela a ba hwetsane kgorong bjale ba sekelane ditaba tsa mohu. Ke tsona ditaba tsa selo tsewe ke gona ba lla ka go rialo mowe.

END 791